

Juha Vesterinen
LUOKANOPETTAJIEN KÄSITYKSIÄ YRITTÄJYYSKASVATUKSESTA

Pro gradu -tutkielma
Johtaminen
Kevät 2013

Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta

Pro gradu
Juha Vesterinen
Johtaminen
Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta

Tekijä: Juha Vesterinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Johtaminen

Työn laji: Pro Gradu

Sivumäärä: 55, 2 liitettä

Vuosi: kevät 2013

Tiivistelmä

Tutkimukseni tarkoituksena on kuvata luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Yrittäjyyskasvatus yleistyy suomalaisessa koulujärjestelmässä ja myös kansainvälisesti. Yrittäjyyskasvatukseen kiinnitetään yhä enemmän huomiota sekä opetuksessa, että akateemisen tutkimuksen piirissä. Ilmiön sisällä olen kiinnostunut yrittäjyyskasvatusta toteuttavien henkilöiden käsityksistä yrittäjyyskasvatuksesta. Tutkimus tuottaa tietoa yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan muodostumisesta ja nykytilasta Sodankylässä. Tutkimus kuvaa luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta ja yrittäjyyskasvatuksen didaktisista ratkaisuista. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan ja didaktiikan nykytilan tarkastelussa Sodankylän kunnassa ja yrittäjyyskasvatuksen käytännön kehittämisessä.

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa on laadullisen tutkimuksen menetelmä, fenomenografia. Fenomenografian tutkimuskohteena ovat erilaiset arkipäivän ilmiöitä koskevat käsitykset ja niiden erilaiset ymmärtämisen tavat. Fenomenografisessa tutkimuksessa käytetään kirjalliseen muotoon jäsenettyä aineistoa ja etsitään ajattelutapoja, jotka ovat jaettuja ja sosiaalisesti merkittäviä. Tutkimuksessa tehdään systemaattinen kuvaus yli yksilötason ja saadaan käsitysten eroja selville. Huomio kiinnittyy käsitysten sisältöön ja siihen miten käsitykset ovat suhteessa toisiinsa. Haastattelin kuutta luokanopettajaa, jotka opettivat peruskoulun ala-asteella luokkia yhdestä kuuteen.

Yrittäjyyskasvatuksen käsite osoittautui sekä sisällöltään että merkitykseltään vaihtelevaksi. Yrittäjyyskasvatus on sekä konkreettista toimintaa ja taitojen opettelua, että abstraktia sisäisen yrittäjyyden tukemista. Pidempään työelämässä olleet opettajat pitivät yrittäjyyskasvatusta merkityksellisempänä lapsen tulevaisuudelle kuin vähemmän työkokemusta omaavat opettajat. Opettajien käsitysten mukaan yrittäjyyskasvatuksessa on ensisijaisesti tärkeää lapsen sisäisen yrittäjyyden tukeminen. Opettajien käsityksiä yhdistää myös näkemys lapsen keskeisestä roolista oppijana, joka oppii sosiaalisessa yhteistoiminnassa muiden kanssa. Pedagogisesti yrittäjyyskasvatus ymmärretään haastateltavien mukaan Remestä (2003, 152) mukailten toiminnalliseksi toiminnaksi, jossa lapsi on itse aktiivinen oppimisprosessissa.

Tutkimukseni perusteella voi todeta, että opettajat suhtautuvat yrittäjyyskasvatukseen pääosin positiivisesti ja käsitys yrittäjyyskasvatuksesta, sen pedagogiikasta ja menetelmistä muotoutuu kokemuksen myötä. Tutkimus osoittaa, että käsitykset yrittäjyyskasvatuksesta ovat kirjavia ja siten käsitysten pohjalta tapahtuvassa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa on selkeitä eroja. Yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen tai toteuttamatta jättäminen on opettajasta kiinni ja käytännössä on opettajan määriteltävissä, mitä yrittäjyyskasvatus luokkatyössä tarkoittaa. Opettajat suhteutuvat lähtökohtaisesti positiivisesti ajatukseen yrittäjyyskasvatuksesta. Mitä selvempi yrittäjyyskasvatuksen merkitys opettajalle oli, sitä suurempi painoarvo yrittäjyyskasvatuksella oli opetuksessa.

Avainsanat: yrittäjyyskasvatus, sosiaalinen yrittäjyys, fenomenografia

Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta

Pro gradu
Juha Vesterinen
Johtaminen
Kevät 2013

Johdanto ja tutkimuskysymykset	1
2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto.....	13
3 Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta	16
3.1 Yrittäjyyskasvatus on yhteisöä varten – työelämän palvelukseen	16
3.2. Yrittäjyyskasvatus on lasta varten – sisäisen kyvykkyyden löytämistä ja tukemista	17
3.3 Yrittäjyyskasvatus kaiken pohjana – suuri kasvatustehtävä	18
3.4 Yrittäjyyskasvatus kulkee ohessa – resurssien mukaan mennään.....	21
4 Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen menetelmistä.....	23
4.1 Konkreettista työtä ja harjoituksia tulevaisuuden vaatimuksia varten.....	23
4.2 Oppilas maailman tutkijana – yrittäjyyskasvatus on oppilaslähtöistä	25
4.3 Yhteinen sosiaalinen tapahtuma – yhdessä opitaan yhteisissä projekteissa.....	27
4.4 Resurssien monet tulkinnat	32
5 Johtopäätökset ja pohdinta	35
Lähteet.....	48
Liitteet	56

Johdanto ja tutkimuskysymykset

Yrittäjyyden ilmiö on mielenkiintoinen ja yrittäjyyden syntymistä on tutkittu monin tavoin, Suomessa ja maailmalla. Tämän tutkimuksen kohdeilmiö on yrittäjyyskasvatus, joka on tulossa kouluihin Suomessa yhä laajemmin kaikille koulutustasoille. Ilmiön sisällä olen kiinnostunut yrittäjyyskasvatusta toteuttavien henkilöiden käsityksistä yrittäjyyskasvatuksesta, erityisesti Lapissa ja tarkemmin Sodankylän kunnan peruskoulussa. Luokanopettajat opettavat 7-12-vuotiaita lapsia.

Pohjoisen alueen kehitys on muutoksen kourissa. Viime aikoina on suljettu tai suljetaan suuria työllistäjiä Lapissa, kuten Stora Enso Kemijärvellä ja Lapin Kullan tehdas Torniossa. Lapin alueella suuria työllistäviä yrityksiä on valtakunnallisesti katsottuna vähän, valtaosa yrityksistä on pieniä tai keskisuuria yrityksiä. Lapin alueen elinvoimaisuuden säilyttämisen kannalta yksi ratkaisuehdotus on yrittäjyys. Suurten työllistäjien puuttuessa, ihmisten on etsittävä vaihtoehtoja toimeentulon turvaamiseksi. Käynnistyvä kaivosteollisuus ja matkailu antavat lappilaisille yrittäjille myös mahdollisuuksia. Yrittäjyyden on uskottu lisäävään talouden kasvua ja lisäävän innovaatioita, jonka vuoksi yrittäjyyttä on tuotu Euroopan tasolla opetukseen eri koulutustasoilla (Oostberk, H., van Praag, M. & Ijsselstein, A., 2010). Yrittäjyyden opetus ja yrittäjyyden tutkimus on ollut yhä suositumpaa, kasvaen viime vuosisadan alusta lähtien merkittäväksi ilmiöksi yhteiskunnassa (Katz 2003), kapitalismin levitessä maailman talouksiin (Albornoz 2008). Yhteiskunta saa lisääntyvän toimeliaisuuden muodossa kansantaloudellista hyötyä yrittäjyydestä (Koe et al. 2012; Martin et al. 2013), jolloin on eduksi edistää yrittäjyyden lisääntymistä koulutuksen avulla (O'Connor 2013).

Seikkula-Leinon (2007) mukaan asenneilmapiiri yrittäjyyskasvatusta kohtaan on opettajilla jokseenkin positiivinen, mutta toisaalta yrittäjyyskasvatuskoulutus ei ole kovin houkutteleva. Yrittäjyyskasvatus koetaan yleisesti ottaen hyväksi asiaksi koulussa, mutta siihen liittyvään koulutukseen ei erityisesti haluta hakeutua. Tämä kohta on ongelmallinen yrittäjyyskasvatuksen kehityksen kannalta. Tutkimuksen mukaan

liike-elämän tuntemus ja yrittäjyyskasvatuskoulutukseen osallistuminen parantavat opettajien suhtautumista yrittäjyyskasvatukseen. (Seikkula-Leino 2007.)

Pittawayn & Edwardsin mukaan (2012) yrittäjyysopetus korkea-asteella on usein sellaista, että opiskelijoille opetetaan sitä, mitä kyseinen ilmiö tarkoittaa. Opetus ei useinkaan siten valmista yrittäjämäiseen toimintaan. Opetuksessa olisi hyvä käyttää koulun ulkopuolisia yrittäjiä, vertaisten antamia tehtäviä ja muita ammattilaisia ja siten monipuolistaa opetuksen käytänteitä.

Yrittäjyyskurssien ja lisääntyvän eri koulutustasojen opetuksen myötä myös yrittäjyyskasvatuksen tutkimus on nousussa. Aiheesta on Suomessa tehty viime aikoina väitöskirjoja mm. Remes (2003), Bäckström-Widjeskog (2008) ja Leskinen (1999). Olen kiinnostunut yleisesti yrittäjyydestä ilmiönä, sen syntymekanismista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Aiemmin olen kandidaatintutkielmassa tutkinut Sodankylä-Instituutin opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksia. Opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset olivat yleisesti ottaen heikot. Kuitenkin Sodankylä ja sen koululaitos on ollut aktiivisesti mukana erilaisissa yrittäjyys Hankkeissa. Näistä seikoista kumpuaa alkuperäinen kiinnostukseni koulutuksessa käytettävään pedagogiikkaan ja opetusmenetelmiin. Lisäpontta oman tutkimuksen tekemiselle ovat antaneet tutkimuksessa esitetyt ristiriitaiset tulokset (ks. McMullan, W. & Long., W., 1987; Oostberg et al., 2010; Karlsson & Moberg 2013) yrittäjyysopetuksen vaikuttavuudesta yrittäjyyteen.

Tutkimuksen kohteeksi on valittu opettajien käsitykset yrittäjyyskasvatuksesta, sen pedagogiikasta ja didaktiikasta. Yhteiskunnan muutospaineeet kohdistuvat erityisesti koulutussektoriin. Yrittäjyyskasvatus ei ole yksittäisten toimijoiden suoritussten varassa, vaan kyseessä on laajempi suuntaus yhteiskunnassamme. Yrittäjyyskasvatus on tulossa koulujärjestelmän kaikille tasoille ja opetussuunnitelmiin, myös kansainvälisti. Yrittäjyyden opetuksen kohde on laajentunut koskemaan koko koulutuskenttää. Euroopassa yrittäjyyskasvatuksen painopiste on yrityksen perustamisvaiheessa ja esi-intentionaalisisessa vaiheessa. (Kyrö & Ripatti 2006, 10–32; Kyrö 2006)

Yrittäjyyden laajempi käsite on alkanut levitä rakenteisiin ja opetussuunnitelmiin, mutta siitä on vielä matkaa yhtenäiseen käsitteenmuodostukseen ja yrittäjämäiseen

pedagogiikkaan. Pedagoginen uudistuminen on alkuvaiheessa ja yrittäjyyskasvatuksen käsite on monisäikeinen. Käsite liittyy yrittäjyyden määrittelyyn ja myös kasvatuksen käsitteen erilaisiin tulkintoihin. On tärkeä ymmärtää missä kulttuurissa ja mistä lähtökohdista käsitteen määrittelijä aihetta lähestyy. Opettajan ja oppimisyhteisön on tärkeää oivaltaa yrittäjyyden perustat ja niiden suhde omaan opetukseen, näkemykseen oppimisympäristöstä ja oppivan yhteisön kehittämisestä. Tarvitaan myös uskallusta muuttaa omaa opetustapaa ja sen tavoitteita. Yrittäjyyden käsitteen ymmärtäminen vaikuttaa käytettävään pedagogiikkaan. (Kyrö & Ripatti 2006, 10–32.)

Maritzin (2013) mukaan yrittäjyyskasvatuksen käsitteestä on sekaannusta, jonka vuoksi tästä aiheutuu sen sekavaa toteuttamista. On olemassa erilaisia tulkintoja yrittäjyyskasvatuksen olemassaolon tarkoituksesta ja siitä, mihin sillä oikeastaan pyritään. Yrittäjyyskasvatus on kuitenkin tärkeää, koska sen avulla saadaan motivoitua potentiaalisia yrittäjiä yrittäjyyteen ja luotua uusia ideoita yhteisöön. Ongelmat johtuvat siitä, että yrittäjyyskasvatusohjelmien luomisprosessi ei ole eksplisiittinen. Tämän vuoksi ongelmia tulee yrittäjyyskasvatuksen kontekstualisoimisessa, toteutuksessa, seurannassa, arvioinnissa ja lopputuloksissa. Yrittäjyyskasvatuksen yhteiskunnallisen vaikutuksen arviointi on vaikeaa edellä mainituista syistä. (Maritz 2013.) Martin (2013) näkee ongelmia myös yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksessa. Kirjavat tulokset yrittäjyyskasvatuksen vaikuttavuudesta on selitettävissä osin myös metodologisesti heikkolaatuisen tutkimuksen kautta. Martinin mukaan heikkolaatuisilla tutkimuksilla on taipumus yliarvioida yrittäjyyskasvatuksen todellisia vaikutuksia. (Martin 2013.)

Tutkimus tuottaa tietoa yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan muodostumisesta ja nykytilasta Sodankylässä. Tutkimus kuvaa opettajan käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta ja yrittäjyyskasvatuksen didaktisia ratkaisuja. Sodankylän peruskoulussa ei ole tehty aiemmin tutkimusta vastaavilla tutkimusongelmilla. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikan ja didaktiikan nykytilan tarkastelussa Sodankylän kunnassa ja yrittäjyyskasvatuksen käytännön kehittämisessä.

Tutkimus on ajankohtainen monesta syystä. Yrittäjyyskasvatus on yhä enenevässä määrin leviämässä koko koulutuksen kentälle ja on ilmiönä ajankohtainen. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteet ovat muotoutumassa ja tieteellinen tutkimus aiheesta lisääntymässä. Tutkimuksessa (kts. Backstrom-Widjeskog 2008) on huomattu, että

yrittäjyyskasvatuksen arvostuksella opettajien keskuudessa on merkitystä yrittäjyyskasvatuksen käytännön implementointiin. Heikkilän (2006) mukaan yrittäjyyden tulee myös näkyä opetuksen pedagogiikassa.

Yrittäjyyskasvatus on otettu opettajien keskuudessa vastaan vaihtelevasti (kts. Backström-Widjeskog 2008) ja sitä on tulkittu monin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa selvitetään mitä käsityksiä luokanopettajilla on yrittäjyyskasvatuksesta ja miten se ilmenee pedagogisissa opetusmenetelmissä.

Tutkimusongelmat:

- Mitä käsityksiä peruskoulun luokanopettajilla on yrittäjyyskasvatuksesta?
 - Miten yrittäjyyskasvatus ymmärretään pedagogisesti?
 - Miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan menetelmällisesti?

Opettajien käsityksiä on aiemmin tutkinut Backström-Widjeskog (2008), hänen tutkimuksensa tarkoituksena on syventää tietämystä yrittäjyyskasvatuksesta ja tutkia, miten sitä on mahdollista tehdä kouluympäristössä. Tutkimustavoitteena on ollut keskittyä opettajien käsityksiin ja arvostuksiin yrittäjyyskasvatuksesta ja siihen, miten he kokevat pystyvänsä tukemaan oppilaidensa kehittymistä yritteliääseen aloitekykyyn. (Backström-Widjeskog 2008, 145-146.)

Tutkimuksen tulosten mukaan opettajat näkevät yrittäjyyskasvatuksen läsnä olevana, teknisenä ja/tai yhteistoiminnallisena toimintana. Valtaosa tutkittavista opettajista oli sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatuksessa toiminta koostuu yksilön toiminnasta ja sosiaalisesta toiminnasta, jotka johtavat edelleen kohti henkilökohtaista kehitystä. Kysymys siitä, miten opettajat ymmärtävät yrittäjyyskasvatuksen ilmiön on oleellinen, koska sillä on merkitystä siihen, miten he arvostavat ja arvottavat sitä. Opettajat, joilla on laajempi ymmärrys yrittäjyyskasvatuksen ilmiöstä, keskittyvät opetuksessa enemmän sisäisen yrittäjyyden ja sosiaalisen yrittäjyyden tukemiseen. Ne, joilla on rajoittuneempi näkemys aiheesta, keskittyvät enemmän liiketoimintalähtöisiin toimintoihin. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Yrittäjyyskasvatus on opetussuunnitelman lävistävä teema, ei yksittäinen oppiaine. Tämä on haaste myös opettajille. Eri oppiaineita lävistävillä teemoilla pyritään koulu yhteisöissä vastaamaan yhteiskunnan haasteisiin. Tutkimus on osoittanut, että yrittäjyyskasvatus on otettu vastaan ja tulkittu opettajien keskuudessa eri tavoin. Yrittäjyyskasvatus on mielletty tavaksi toimia, jolla inspiroidaan oppilaita itsenäisiin toimiin ja joka lähentää koulua ja yhteiskuntaa lähemmäksi toisiaan. Toisaalta, jotkut opettajat mieltävät yrittäjyyskasvatuksen liittyvän tulostavoitteiseen mentaliteettiin ja kilpailuun, tämä taas johtaa negatiiviseen asenteeseen opetussuunnitelmassa olevaan yleiseen teemaan yrittäjyyskasvatuksesta. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Backström-Widjeskogin tutkimuksessa opettajien mukaan yrittäjyyskasvatuksen ideaalinen tarkoitus on sisäinen, eli tukea oppilaan henkilökohtaista kehitystä, joka koostuu pääasiassa sisäisestä yrittäjyydestä ja sosiaalisesta yrittäjyydestä. Opettajien mukaan yrittäjyyskasvatuksella on kolme tarkoitusta: persoonallisuuden kehittyminen, yrittäjyyden kehittäminen ja orientaatio ammatillista elämää kohtaan. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Backström-Widjeskogin tutkimuksessa opettajat painottivat, että on tärkeää houkutella oppilaita yritteliääseen aloitteellisuuteen ja läsnä olevan mallin mukaisesti, rohkaista heitä toimimaan yrittävästi kaikissa opetuksellisissa toiminnoissa. Siksi fokus on pääasiassa itse prosessissa, eikä tuloksissa. Prosessista tulee päämäärä, kun oppilaiden sallitaan ottaa vastuuta ja aktiivisesti työskennellä autenttisessa ympäristössä, ja otollisessa ilmapiirissä. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Erilaiset vaihtelut käsityksissä, käsitteissä ja ymmärryksessä yrittäjyyskasvatuksesta ovat tärkeitä tutkimisen kohteita, koska käsitteiden tulkinta vaikuttaa niiden toimeenpanoon opetuksessa. Opetuslaitoksille voi olla ongelmallista viedä käytäntöön yrittäjyyskasvatusta ilman riittävää keskustelua aiheesta. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.) Meutian (2012) mukaan yrittäjän kyky toimia sosiaalisissa verkostoissa voi luoda kilpailuetua ja siten yrityksen tulos paranee. Nielsenin & Lassenin (2012) mukaan identiteetti rakentuu ja muotoutuu yrittäjyysprosessin aikana, eikä ole muuttumaton. Identiteetin muuttuminen ja muotoutuminen vaikuttaa siihen miten yrittäjä huomaa mahdollisuuksia, luo resursseja ja lähestyy muita ihmisiä. Sosiaalinen kytkös ja altistus

muutoksille on hyväksi yksilön identiteetin kehittymiselle yrittäjyyskasvatuksen kontekstissa. (Nielsen & Lassen 2012.)

Tutkimuksen arvoperustainen orientaatio osoittaa, että opettajien on helpompi tukea henkilökohtaiseen kehittymiseen johtavaa toimintaa (individual enterprise, social enterprise), kuin funktionaalista (functional enterprise), joka painottaa liiketoimintaan liittyvää tietämystä, tuotantoa ja taloudellista ajattelua. Yhdessä lisääntyneen tietämyksen kanssa yrittäjyyskasvatuksen nyanssit ja mahdollisuudet muuttuvat opettajille näkyviksi. Näitä yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksia opettajien ei ollut aiemmin mahdollista välttämättä nähdä. Näin ollen negatiivinen asennoituminen yrittäjyyskasvatukseen voidaan ehkäistä. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Opettajat painottivat oppilaiden luontaista kapasiteettia henkilökohtaiseen yritteliäisyyteen ja painottivat, että koulun tehtävä on vahvistaa tätä kapasiteettia tai ominaisuutta, tukien ja rohkaisten, ja samalla edistää sosiaalista ja funktionaalista yritteliäisyyttä. Yritteliäiden aloitteiden stimuloimisen edellytyksenä ovat positiiviset asenteet ja opettajien välinen rohkaisu ja tukeminen, kuten myös koulun johtokunnan ja opettajien välillä. Käytännöllinen opetuksellinen ympäristö tulisi luoda, jotta yhteisöllinen henkilöstön suunnittelu olisi mahdollista kouluaihana. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Jotta opettajien on mahdollista tuoda yrittäjyyskasvatusta kouluihin, on erittäin tärkeää, että heillä on myös henkilökohtaisesti selvää, mikä heidän päämääränsä on ja miten he käytännössä aikovat edetä. Opettajien pitää reflektoida omaa suhtautumistaan yrittäjyyskasvatukseen ja käydä yhteisössä keskustelua päämääristä ja työkaluista. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Yrittäjyyskasvatus voi vaatia molempia, asennetta ja konkreettista toimintasuunnitelmaa pedagogisessa työssä. Yritteliäisyyden vaaliminen vaatii toimintaa ja autonomiaa, passiivinen ja ei-autonominen toiminta tulisi hylätä. Yrittäjyyskasvatuksessa tulisi tutkijan mukaan jättää taakse jäykkä ainekohtainen orientaatio ja siirtyä kohti kokonaisvaltaisempaa näkemystä, vanhan toistamisesta luomiseen ja fokuoitua itse prosessiin yksisilmäisen tulosten tuijottamisen sijaan. Yrittäjyyskasvatus tarkoittaa

kontekstien ymmärtämistä, ongelmanratkaisua ja elinikäistä oppimista yksityiskohtien opetteluun sijaan. (Backström-Widjeskog 2008, 311-332.)

Lapin läänissä on ollut yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen projekti vuosina 1995-1999. Projektia on arvioinut Kari Ristimäki. Projektin tavoitteena oli käsitteen selventäminen ja luoda pohjaa alueelliselle yrittäjyydelle. Mukana olleet opettajat pitivät tärkeänä yrittäjyyden opettamista ylipäänsä ja aihealueen tärkeys Lapille korostui erityisesti opettajien mielipiteissä. Selvityksessä ilmeni, että opettajien käsitysten mukaan, heillä ei ole välineitä opettaa oppilailleen yrittäjyyttä. Yrittäjyyden tuntemus ja opettajien koulutus nähtiin ratkaisuna ongelmaan. Opettajat raportoivat käsitystensä muuttuneen projektin myötä. (Ristimäki 2000, 54-56.)

Monipuolinen osallistuminen erilaisiin koulutuksiin tuotti positiivisia käsityksiä yrittäjyydestä ja omista välineistään opettaa yrittäjyyttä. Projektin tavoitteena oli yrittäjyyskasvatuksen edistäminen yritys-elämä- ja muun yhteistyön muodossa. Eniten projektista hyötyivät opettajat ja sitten koulut. Ristimäen (2000) mukaan olisi mietittävä, miten yhteistyökumppaneiden hyöty nousisi samalle tasolle, jotta yritys-elämän kiinnostus ei lopahda. Ammatillisissa oppilaitoksissa yrittäjyyden kiinnostus on vähäisintä, verrattuna muihin kouluasteisiin. (Ristimäki 2000, 54-56.)

Remes hakee väitöksessään vastausta kysymyksiin: mitä on yrittäjyyskasvatukselle luonteellinen oppiminen ja millaisia ovat sen toteuttamiseen tarvittavat oppimisen järjestelyt sekä, mitä on näiden käytännön implementaatio? Remes on kiinnostunut tutkimaan yrittäjyyskasvatuksen pedagogiaa. Peruskouluikäisille ei ole olemassa tieteellisesti referoitua materiaalia siitä, mitä tämän ikäisten yrittäjyyskasvatukselle tyypillinen oppiminen ja sen järjestelyt ovat. (Remes 2003, 11-17.)

Yrittäjyyskasvatuksessa on tärkeä hahmottaa oppiminen toiminnan tapana. Yrittäjyydelle ominaisen toiminnan tavan omaksuminen omaksi käyttäytymistavakseen erilaisissa sosiaalisissa ja materiaalisissa tilanteissa näyttäisi kasvattavan yhteiskuntaan yritteliäitä toimijoita. Remeksen tutkimuksessa yrittäjyyskasvatus on sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvaa toimijalähtöistä oppimistoimintaa, jossa yksilö ottaa vastuulleen ympäristöstä nousevasta toiminnan tarpeesta aktivoituvan ideointi-, suunnittelu- ja toteuttamistyön sekä arvioinnin. (Remes 2003, 150-153.)

Yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikka (oppi oppimisesta) Remeksen mukaan on: Oppiminen yrittäjyyskasvatuksessa saa stimulaationsa oppijan havainnoista. Yritteliäs oppimistoiminta aktivoituu sosiaalisesta ja materiaalisesta resursoinnista. Ympäristön toimintaan haastavat viestit johdattavat oppijaa hänen prosessinsa eteenpäin saattamisessa. Reflektiivisyys liittyy keskeisesti oppimisprosessiin. Tämän seurauksena oppimisen arviointi koskee sekä sisältöä, että toiminnan menetelmiä. Yrittäjyys voi olla sekä kognitiivisen oppimisen tietosisältö että toimimisen uutta luova oppimismenetelmä, joka aktivoituu toimijasta ja toiminnasta. (Remes 2003, 152-153.) Yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikka on Kyrön (2006) mukaan muotoutumassa ja yrittäjäksi syntymisen sijaan tulisi keskustella enemmän yrittäjäksi oppimisen mahdollisuuksista ja opetuksen pedagogiikasta. Kyrön (2006) mukaan keskustelu pedagogiikasta on jäänyt vähäiseksi, koska painopiste on ollut yrittäjyystutkimuksessa opetustutkimuksen sijaan.

Oppilaat eivät ole yrittäjyyskasvatuksen kohde, vaan osallistuvat siihen itse aktiivisesti. Yrittäjyyskasvatuksen luovat mukana olevat henkilöt yhdessä. Yrittäjyyskasvatuksen pedagogia on yrittäjyyden ilmiölle ominaista, mikäli yrittäjyyden ilmiön toiminnallisuus otetaan huomioon yrittäjyyskasvatusta jäsenettäessä. Vaarana on, että jos tätä ei erikseen määritellä, koulun perinteinen didaktiikka johdattaa yrittäjyydelle vastaiseen kehityssuuntaan. (Remes 2003, 150-153.)

Remeksen mukaan on olemassa paljon tutkimuksellisia havaintoja siitä, että yrittäjät ovat heikosti koulutettuja. Remeksen mukaan tutkimuksen perusteella voidaan nostaa keskusteluun yrittäjyydelle luonteenomaisten oppimisjärjestelyjen tarve kaikilla koulutustasoilla. Kenties yrittäjät eivät viihdy koulussa, joka on didaktisesti jäsenetty yrittäjyyden vastaisesti. Ehkä yrittäjät kouluttautuisivat enemmän, jos he oppisivat yrittäjyydelle luonteenomaisten oppimisen järjestelyjen parissa ja oppiminen olisi arkipäivää eri oppilaitoksissa. (Remes 2003, 160-161.)

Remeksen mukaan yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikkaa luotaessa tulisi olla tietoinen yrittäjyydelle luonteenomaisen oppimistavan erityislaadusta. Yrittäjyydelle luonteenomainen oppimiskäsitys sisällyttää itseensä toimijalähtöisen tiedonmuodostuksen sekä tämän tuottaman todellisuuskäsityksen. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä aiheuttaa hankaluuksia koulukontekstissa. Remes ehdottaa käsitteen

selkiyttämiseksi jakoa yrittäjäkoulutukseen, joka antaa tiedollisia valmiuksia yrittäjänä toimimiseen. Toinen käsite eli yrittäjyyskasvatus, joka olisi koulun opetussuunnitelmaan kuuluva oppimisen menetelmä, jolla pyritään tietoisesti antamaan oppijalle organisaatiotoimijana toimimisen lisäksi edellytykset oppia toimimaan yritteliäällä tavalla. Yrittäjyyskasvatuksen pedagogia jäsentyy näin mitä- ja miten- tasoihin. Mitä-taso kuvaa yrittäjyyden tietosisältöä ja miten-taso yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikkaa. (Remes 2003, 163-164.)

Remeksen mukaan ongelmallista on, että valtiotasolta vaaditaan yrittäjyyskasvatusta kouluissa, mutta tieteellinen tutkimus aiheesta on ohutta. Vaarana on Remeksen mukaan, että ohueen tieteelliseen tietoon perustuva tutkimus yrittäjyyskasvatuksesta ja tähän pohjautuva puutteellinen luokanopettajakoulutus ei tuota yrittäjyyttä yhteiskuntaan. (Remes 2003, 164.) Solesvikin (2013) tutkimuksen mukaan yrittäjyysohjelmiin osallistuneilla opiskelijoilla on korkeampi motivaatio perustaa oma yritys ja siten ohjelmat ovat perusteltuja. Heikkilän (2006) mukaan yrittäjyyskasvatus edellyttää avointa oppimisympäristöä ja kasvatuksellista sitoutumista. Yrittäjyyden tulee esiintyä pedagogisessa toiminnassa ja lisäksi yrittäjyyden tulee sisältyä latenttina organisaation rakenteisiin. Oppilaat tulee ottaa huomioon kokonaisvaltaisina yksilöinä ja oppimisympäristö on rakennettu siten, että vastuunotto omasta oppimisesta onnistuu. (Heikkilä 2006, 31, 169)

Pittaway & Cope (2007b) kertovat yrittäjyyskasvatuksen vaikuttavan positiivisesti taipumukseen alkaa yrittäjäksi. Tutkimuksessa ei ole selvinnyt, että opettaako yrittäjyyskasvatus oppilasta toimimaan tehokkaammin yrittäjänä. Se, mitä yrittäjyyskasvatus käytäntöön sovellettuna tarkalleen ottaen tarkoittaa, on kiistanalaista. Yrittäjyyskasvatus kerää koko ajan enemmän rahoitusta ja onkin ongelmallista, että rahoitus perustuu kiistanalaisiin faktoihin yrittäjyyskasvatuksen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. (Pittaway & Cope (2007b.)

Consequently, governments investing in this area need also to invest in research examining entrepreneurship education in order to improve the evidence base, to evaluate the impact of interventions and thereby have a clearer idea of what policies might work more effectively in which contexts (Pittaway & Cope 2007b.)

Mbebeb (2009) päätelee yrittäjyysohjelmien olevan hyviä erityisesti nuorille, koska nuorilla on kykyä ottaa riskejä, innovoida ja he eivät ole muutosvastarintaisia. Yrittäjälle tyypilliset ominaisuudet auttavat selviytymään ja sopeutumaan myös muissa yhteyksissä yrityselämän ulkopuolella. Elämässä tarvitaan kykyä ajatella ja toimia innovatiivisesti, jotta pystyy löytämään ja hyödyntämään olemassa olevia mahdollisuuksia, sekä luomaan itselle selviytymisstrategioita. Yrittäjämäinen ote auttaa nuoria selviytymään ja keksimään uusia ideoita kokemuseräisessä oppimisen avulla. Yrittäjyyskasvatuksen avulla voidaan välttää työttömyyden aiheuttamia psykososiaalisia ongelmia. (Mbebeb 2009.)

Yrittäjyyskasvatuksesta on esitetty tutkimuksessa vaihtelevia tuloksia ja tutkimus on suuntautunut enemmän korkeamman asteen opiskelijoihin. Oostberk et al. (2010) mukaan yrittäjyyskoulutusohjelmat eivät ole lisänneet merkittävästi yrittäjyyttä opiskelijoiden keskuudessa. Oostberk et al. (2010) tulkitsee opiskelijoiden kasvavan tietoisuuden yrittäjyydestä ja omista kyvyistä laskevan yrittäjyysaikomuksia, yrittäjyydestä syntyneen realistisen kuvan vuoksi. Karlsson & Moberg (2013) ovat saaneet päinvastaisia tuloksia. Yrittäjyysohjelma paransi osallistuneiden opiskelijoiden suhtautumista yrittäjyyteen ja kokemusta omien kykyjensä riittävydestä Karlssonin & Mobergin (2010) tutkimuksessa.

Yrittäjyystietoisuuden lisäämisestä johtuva opiskelijan negatiivinen suhtautuminen yrittäjyyteen voidaan nähdä myös positiivisena asiana yhteiskunnan näkökulmasta. Graevenitz et al. (2010) mukaan näkemys omien kykyjen riittämättömyydestä yrittäjänä voi pelastaa oppilaan kalliilta kokeilulta ja ohjata tuottavaan palkkatyöhön toisaalle. Haluttomuus osallistua yrittäjyyteen tähtäävään opetukseen voi johtua myös siitä, että opiskelijalla on jo olemassa vahva orientaatio yrittäjyyteen ja täten aiheeseen liittyvä koulutus koetaan ajanhaaskaamisena (Rasmussen & Sorheim, 2006). Yrittäjyyskursseille osallistumisella on Langen et al. (2011) mukaan vaikutusta yrittäjätuntien muodostumisen kannalta. Yksikin kurssi tuo tietoisuutta yrittäjyydestä vaihtoehtona, mutta useampi kurssi kohottaa intentioita (Lange et al. 2011).

Opetuksessa on kiinnitettävä huomiota paitsi siihen, että mitä taitoja ja valmiuksia kehitetään myös siihen, että miten näitä opetetaan mahdollisimman tehokkaasti.

Fayollen et al. (2006) mukaan on hyödyllistä saattaa opiskelijoita pohtimaan yrittäjyyttä yhtenä mahdollisuutena, vaikka heistä ei yrittäjiä tulisikaan. (Fayolle et al. 2006.) Changin & Rieplen (2013) mukaan oppilaiden käsitykset omista kyvyistään paranivat selvästi, kun he olivat sellaisessa oppimisympäristössä, jossa oltiin yhteistyössä oikeiden yritys-elämän henkilöiden kanssa. Carrin (2003) mukaan ei ole mahdollista erottaa työelämää ja muuta sosiaalista elämää toisistaan täysin, yksilön elämäntapa usein vaikuttaa käyttäytymiseen yritysmaailmassa. Tämän vuoksi yritykset ovat myös eettisiä toimijoita yhteiskunnassa (Carr 2003). Yrittäjyys vaatii korkeaa riskinsietokykyä (Karabey 2012).

Yrittäjäkasvatuksen ja koulutuksen kirjavat tulokset pakottavat esittämään kysymyksen, että aloitetaanko orientoivat opinnot liian myöhään ja onko yrittäjyyskasvatuksen idea selvillä? Kosken (2008) mukaan ammattikoulun ja lukion ero yrittäjyysopinnoissa on merkittävä. Lukiolaisista opetetaan kriittisiä, osallistuvia ja vastuullisia kansalaisia, jotka osallistuvat yhteiskunnan muuttamiseen ja rakentamiseen. Ammattikoulun opetus tähtää kunnollisen ja sopeutuvaisen työläisten tuottamiseen. Lukion käyneet opiskelijat vuorostaan muuttavat yhteiskunnan suuntaa ja ammattikoulun käyneet sopeutuvat yhteiskunnan muutoksiin. (Koski, 2008.)

Menestyvät yrittäjät erottaa massasta tapa ajatella asioista ja heidän parempi sosiaalinen kompetenssi (Baron 2000). Yrittäjät työskentelevät usein ympäristössä, joka tarjoaa uusia, ennakoimattomia, monimutkaisia ja paineensietokykyä vaativia tilanteita (Baron 2000). Baronin mukaan yrittäjälle on tärkeää sosiaalisten taitojen hallinta, koska yrittäjä on monella tasolla kanssakäymisessä eri instanssien kanssa.

Yrittäjyyskasvatuksen piirissä tehdyn tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että yrittäjyyskasvatuksellinen oppiminen edellyttää erityistä pedagogiikkaa ja didaktisia välineitä. Toisaalta valtiolta jättää opetuksen paljon opettajan oman tulkinnan varaan esimerkiksi didaktisten ratkaisujen osalta. Yhtäältä koulutuksen resurssit ovat niukentuneet ja oppilaitosten ryhmäkoot kasvaneet yksikköjä yhdistettäessä. Ristimäen (2000) selvityksen perusteella tietämyksen lisäämisellä kentällä yrittäjyyskasvatuksesta on ollut merkitystä asennoitumiseen yrittäjyyttä kohtaan. Yrittäjyyskasvatuksen tulkinta ja sen käytännön implementaatio on tuottanut ongelmia (Bäckström-Widjeskog 2008) ja yrittäjyyskasvatuksessa oppimisessa ja pedagogisissa ratkaisuissa on nähty

erityispiirteitä (Remes 2003). Tämä tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä, jonka perustana on yksilön henkilökohtainen todellisuus (Leskinen 1999, 17) ja konstruktivistinen näkemys oppimisesta. Leskisen (1999, 17) mukaan oppiminen ja yrittäjäyys ovat hyvin henkilökohtaisia muutosprosesseja, joten laadullinen lähestymistapa on perusteltu.

2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu tekstimuotoon litteroiduista peruskoulun luokanopettajien yksilöhaastatteluista, jotka kerättiin tutkimuksen tekijän toimesta. Haastatteluita tehtiin kuusi kappaletta. Aineisto kerättiin kevätlukukaudella 2010. Aineistonkeruumenetelmä on teemahaastattelu. Tavoitteena on muodostaa haastatteluihin sellainen kysymyksenasettelu, että erilaiset käsitykset nousevat aineistosta. Huusko & Paloniemi (2006) kehottavat kiinnittämään huomiota aineistonkeruun kysymyksenasettelussa siihen, että käsityksillä on mahdollista tulla aineistosta ilmi. Hirsjärven (2000, 183-184) mukaan aineistonkeruumenetelmän valintaa ohjaa yleensä se, keneltä tietoa etsitään ja minkälaista tietoa etsitään. Yksilöhaastattelu teemahaastatteluna ja fenomenografia on valittu näillä perusteilla tutkimuksen aineistonkeruun ja analysoinnin menetelmiksi.

Aineiston analysointimenetelmä on laadullisen tutkimuksen menetelmä, fenomenografia. Fenomenografiassa tutkitaan käsityksiä. Hirsjärvi (1998, 219) kehottaa valitsemaan sellaisen analyysitavan, joka parhaiten tuo vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Tässä tutkimuksessa tutkitaan opettajien käsityksiä, joten fenomenografian valinta on perusteltua. Aihepiirinä on monitieteinen yrittäjäyyskasvatus joten aineistolähtöinen tutkimustapa sopii tarkoitukseen.

Fenomenografia on laadullinen tutkimussuuntaus, jonka tutkimuskohteena ovat erilaiset arkipäivän ilmiöitä koskevat käsitykset ja niiden erilaiset ymmärtämisen tavat. Fenomenografisessa tutkimuksessa käytetään kirjalliseen muotoon jäsennettyä aineistoa. Menetelmän perustajana pidetään Ference Martonia, joka on Ruotsissa 1970-luvulla tutkinut tiedon muodostamisen tapoja eri tieteenaloilla ja tutkinut yliopiston opiskelijoiden käsityksiä oppimisesta. Martonin tutkimuksissa on ilmennyt, että on olemassa rajallinen määrä tapoja, joilla ihminen käsittää, kokee ja ymmärtää jonkin ilmiön. Fenomenografiassa on olettama, että on olemassa yhteinen todellisuus, jonka ymmärtäminen ja kokeminen on yksilöllistä. Fenomenografisessa tutkimuksessa etsitään ajattelutapoja, jotka ovat jaettuja ja sosiaalisesti merkittäviä. Tällöin tavoitteena tutkimuksessa on tehdä systemaattinen kuvaus yli yksilötason ja saada käsitysten eroja selville ryhmässä. Huomio kiinnittyy käsitysten sisältöön ja miten käsitykset ovat suhteessa toisiinsa. Kulttuurissa, yhteiskunnassa tai yhteisössä on mahdollista tämän

ajattelutavan mukaan muodostaa olettaamus yleisestä käsitysten joukosta. (Huusko & Paloniemi 2006.)

Fenomenografinen lähestymistapa on aineistolähtöinen, joten tutkimuksessa ei ole teoreettista luokittelurunkoa, eikä teoreettista olettamusta, jota lähdetään testaamaan. Aineistoa tulkitaan ja tutkimuksen kategoriat muodostuvat aineiston pohjalta. Aikaisemmat teoriat ja keskustelu niiden kanssa ovat tulkinnan ja kategorioiden tulkinnan apuna. Fenomenografisessa tutkimuksessa empiiristä aineistoa käsitellään kokonaisuutena, jolloin analyysissä ei keskitytä yksittäisiin vastauksiin. Analyysin tarkoituksena on löytää aineistosta sellaisia rakenteellisia eroja, jotka selventävät käsitysten suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Rakenteellisten erojen perusteella muodostuu erilaisia käsitteellisiä kuvauskategorioita, jotka kuvaavat erilaisia tapoja käsittää tutkittavaa ilmiötä. Näin ollen huomio on havaintojen laadussa, eikä määrässä. (Huusko & Paloniemi 2006.)

Eskola ja Suoranta (1999, 55-57) korostavat tutkijan riippumattomuutta tutkimuskohteesta, tutkimuksessa mukana oleville on myös annettava riittävät tiedot tutkimuksen tavoitteista ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Tutkimuksessa mukana olevien anonymiteetista on huolehdittava, kuten myös aineiston luottamuksellisesta käsittelystä (emt). Tutkimuksen tekijä tässä tutkimuksessa on taloudellisesti riippumaton tutkimuskohteesta, tutkimus ei ole toimeksiantotutkimus ja tutkija ei saa taloudellista tai materiaalista tukea ulkopuolisilta. Haastatteluihin on haettu etukäteen lupa Sodankylän kunnan sivistyslautakunnalta, kun tutkimussuunnitelma on hyväksytty yliopistossa. Sivistyslautakunnalle toimitettavassa tutkimuslupahakemuksessa ilmenee kaikki oleelliset tiedot tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta.

Tutkimus on edennyt vaiheittain. Tutkimussuunnitelman ja kysymyslomakkeen hyväksymisen jälkeen Sodankylän kunnan sivistyslautakunta on antanut luvan tammikuussa 2010. Luvan saamisen jälkeen haastattelut on suoritettu kesäkuun 2010 loppuun mennessä. Haastateltaville on ilmoitettu suostumusta kysyttäessä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja että hankittua aineistoa käsitellään eettisesti kestävien tapojen mukaan, anonymisti tutkimusprosessin ajan ja sen jälkeen. Kaksi tutkimukseen pyydettyä henkilöä ei suostunut haastateltavaksi. Haastattelut

tehtiin yksilöhaastatteluina tilassa, joka oli eristetty muusta työyhteisöstä. Haastattelun ajankohta järjestettiin siten, että haastateltavalla ei ollut kiire opetukseen. Haastattelut litteroitiin tekstiedostoiksi. Litteroitua aineistoa syntyi 80 sivua.

Haastateltavat henkilöt ovat Kari, Kerttu, Tarja, Pirkko, Emilia ja Iris. Henkilöiden nimet on muutettu. Kari on toiminut luokanopettajana yli kymmenen vuotta, kuten myös Tarja ja Iris. Tarjalla ja Iiriksellä on pitkä työkokemus. Kerttu oli haastatteluhetkellä juuri valmistumassa oleva luokanopettaja, kuten myös Emilia. Pirkko oli toiminut opettajana noin viisi vuotta.

Litteroituani aineiston, kävin sen läpi useaan kertaan muodostaakseni kokonaiskuvan aiheesta. Pyrin jäljittämään aineistosta sellaisia ilmauksia, joilla olisi merkitystä tutkimusongelman kannalta. Yhtenevät ilmaukset on tiivistetty alakategorioihin ja edelleen yläkategorioiden alle. Ilmaukset koodattiin tiivistetystä aineistosta ensimmäisen vaiheen jälkeen symbolein ja värein ja yhdistettiin kimppuihin (Liite 1). Näistä kimpuista muodostuvat luvun 3 ja 4 otsikot, jotka noudattavat tutkimusongelmien jaottelua. Analyysin perusteella voidaan erottaa kahdeksan selkeää pääteemaa yrittäjyyskasvatuksen käsityksistä.

3 Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta

3.1 Yrittäjyyskasvatus on yhteisöä varten – työelämän palvelukseen

No, maa tarttee yrittäjiä. Kyllähän täällä suomessa yrittäjyys on tosi arvostettua ja varmaan siksi se on silloin aikanaan 90-luvulla millon onkaan tullu opetussuunnitelmiin niin otettukki sinne. Luulisin ainakin et lähetään sitte pienestä pitäen kasvattamaan niitä yrittäjyyden siemeniä oppilaisissa.(Irmeli)

Sehän ois tommonen asennoituminen yrittäjyyteen lapsilla, et ylipäänsä et se ois tietyllä lailla positiivinen koulun jälkeen, koska suomalainen yhteiskunta tarvii yrittäjiä. (Kari)

Yrittäjyyskasvatus voidaan haastattelujen perusteella nähdä yhteiskuntaa palvelevana ja työyhteisön palvelukseen työntekijöitä valmistavana koulutuksena. Työelämän vaatimien yksilötaitojen lisäksi haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että työelämässä tarvitaan sosiaalisia taitoja, yhteistyökykyä ja joustavuutta. Kaikkien haastateltavien mielestä yrittäjyyskasvatuksessa näitä taitoja pystytään harjoittelemaan.

Yrittäjyyskasvatus ja sen soveltaminen palvelee haastateltavien mukaan oppilaan työelämässä selviytymisen mahdollisuuksia. Yrittäjyyskasvatuksessa on havaittavissa vastausten perusteella painotuseroja. Yrittäjyyskasvatus nähdään toisaalta tietoisuuden kasvattamisena tulevaisuuden mahdollisuuksista työelämässä, toisaalta vastauksena työelämän tilaukseen. Koulussa opetellaan ja opetetaan työelämän taitoja ja vaatimuksia erilaisin tavoin. Yrittäjyys on konkreettinen vaihtoehto oppilaalle tulevaisuudessa.

Kun näkee et se oppilas tekee tiettyjä asioita motivoituneesti, ymmärtää sen että se tuottaa niinkun hyvän tuloksen ja se hyvä tulos oppimisesta ja se kouluasia se tuottaa myös paremmat mahollisuudet sen elämän suhteen. Ja sitte niinku jos yläasteella voi olla mun mielestä sitä että kyllä se voi tajuta sen että jonain päivänä minusta vois olla yrittäjäksi.. Voisin tämmöstä uraa harkita. Ja että ymmärtää ne omat taidot ja kyvyt osaamiseen että ne voi olla ihan rahanarvosta valuuttaa sitte että jos työmarkkinoilla tai yrittäjänäkin. (Kari)

Työn arvostus, työmoraalin löytyminen ja selviytyminen elämässä nähtiin tärkeiksi opittaviksi asioiksi kaikkien haastateltavien mukaan. Yrittäjyyskasvatukseen liitettiin myös vahvasti yhteiskunnallinen näkökulma.

Työelämässä tarvittavat lukuisat valmiudet ja taidot tulivat selkeästi ilmi haastatteluaineistosta. Työelämässä tarvittavia taitoja ja valmiuksia voidaan haastateltavien mukaan harjoitella yrittäjyyskasvatuksessa. Raaka työnteko erään haastateltavan mukaan auttaa kompensoimaan lahjakkuuden puutetta ja nostamaan osaamisen perustason sille tasolle, että elämässä pärjää vaikeuksissakin. Haastateltava puhui ”pelivaran luomisesta hetkellisesti laskevan motivaation hetkiin”.

Haastateltavat korostivat yrittäjyyden yhteiskunnallista merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle. Usean haastateltavan mukaan yrittäjyys on lapselle yksi vaihtoehto työllistää itsensä tulevaisuudessa. Koulun tehtävä on auttaa keräämään tarvittavia taitoja elämässä selviämistä varten ja yksi keskeinen tekijä lasten elämässä on työllistyminen. Työllisten ulkopuolelle jäävä joukko on yhteiskunnalle kallis ryhmä ja tuottamaton resurssi.

3.2. Yrittäjyyskasvatus on lasta varten – sisäisen kyvykkyyden löytämistä ja tukemista

No sehän on kaiken pohjana. Se on varmaan yks opetussuunnitelman perustavote. Ja aihekokonaisuus. Mutta sehän on koko koulunkäynnin pohjana. Se mitä tämänikäisiltä lapsilta niinku voiaan olettaa, että se on just sitä sisäistä yrittäjyyttä. (Iiris)

Työyhteisönäkökulman lisäksi, yrittäjyyskasvatuksella on hyvin vahva funktio oppimisilmapiirin luomisessa. Opetuksen näkökulmasta kyse on haastateltavien mukaan ”mahdollisuuksien ilmapiirin” luomisesta lapsille. Yrittäjyyskasvatusprojekteissa erilaiset ihmiset ja oppijat saavat erilaisissa rooleissa uusia mahdollisuuksia oppia.

Jos lapset opetetaan oma-alotteisiksi, esimerkiksi itse hakemaan tietoa, ettei opettajat tiputtele sitä tietoa, niin joku löytää sen tiedon kuvista, joku lukemalla, joku muistaa sen kun opettaja on kertonut, joku taas ei muista mitään semmoisesta että opettaja kertoo. Joku muistaa ryhmätutkimuksesta, että on

jokainen luku oman osuutensa asiasta ja sitten kertoneet sen toisilleen ja muistaa helposti ne minkä on itse kertonu. Sillonhan se asia yleensä jäsentyy kun itse kertoo sen toisille niin parhaiten niin siinä tulee just semmonen erilaisten oppijoiden mahdollisuus.(Tarja)

Uskaltamisen ilmapiiri ei luo Tarjan mukaan epäonnistumisesta uhkatekijää lapsille ja siten vahvistaa lapsen minäkuvan kehittymistä ja henkistä kasvua. Yrittäjyyskasvatuksessa voidaan ulkoisen maailman valmiuksien kouluttamisen ohella tukea lapsen sisäistä kasvua ja tukea sitä kautta yhteiskunnassa pärjäämisen mahdollisuuksia.

No ensinnäkin se on vaan sitä että jokainen lapsi yrittää parhaansa mukaan. Eli että se ei oo mittään bisneksen pyörittämistä vaan että jokainen pyrkis niinku sen oman taitotasonsa ylärajoilla kulkemaan ja näyttämään ne omat taitonsa ja olis sitte niinku innokas siitä ja huomais ne tulokset ja mitä siitä palkaksi saa, et jos menestyy. Ymmärtäis sen että miksi niinku koulua käyään. Se on juuri se. Lapsen sisäinen yrittäjyys. Ja sen tajuaa että miksi. Ja menestyäkseen niinkun täytyy tehdä työtä. Et se on vähän niinku omasta selkärangasta se otettava että. (Iiris)

Kasvu ja kehittyminen nähdään kaikkien haastateltavien mukaan pitempänä prosessina ja opettajan tehtävä on auttaa lasta löytämään sisäinen potentiaalinsa ja saada lapsi hyödyntämään sitä aktiivisesti. Tämän potentiaalın löytymistä ja kehitystä voidaan tukea yrittäjyyskasvatuksen keinoin. Omien vahvuuksien kehittämisen ja henkisen kasvun kautta lapsi pärjää tulevaisuudessa paremmin.

Nykypäivän kasvatustajatus on muuttunu silleen, että me ajatellaan ihmisen kehitystä pitempänä prosessina. Ennen se ajatus on ollu sitä että me opetellaan vaan nää oppiaineet mitä tässä on, opetellaan jakolaskuja ja kertolaskuja. Sehän on tottakai alaluokkien perusta sille oppimiselle mutta siinä ohessa voidaan tehdä paljon. Et tukea myös et he löytävät itsensä, vahvan minäkavun lopulta. Sitähän se on. (Pirkko)

3.3 Yrittäjyyskasvatus kaiken pohjana – suuri kasvatustehtävä

Albornozin (2008), mukaan on kysyttävä, että mitä yrittäjyiden opetuksessa opetettava sisältö tarkoittaa ja miten sitä voidaan opettaa. Albornozin (2008) mukaan opetus on mukautettava opetussisällön mukaan, samaa menetelmää ei voi käyttää kaikkeen opetukseen.

Siinähan on suuri yhteiskunnallinen tarkoitus kans. Että näitä tulevia kansalaisia kasvatettais siihen että ne ottas vastuun niinku omasta työstänsä ja se olis tavoitteellista se niitten työ ja ne pyrkis tekemään sen mahdollisimman hyvin, parhaimpansa mukaan ja ottasivat niinku vastuuta ja oppisivat sitte niinku yrityselämässä muutenkii niin siellä tulee kaikenlaisia vastuksia. Että yrittäisivät niinku voittaa ne vastukset ja siitä selvitä sitte eteenpäin. (Iiris)

Aineistosta voidaan havaita yrittäjyyskasvatuksen ja sisäisen yrittäjyyden löytymisen edesauttavan kasvatustehtävän onnistumista. Osa haastateltavista näki kasvatuksen voimaakkaasti yhteiskunnallisena tehtävänä ja siten yrittäjyyskasvatuksella on ”suuri yhteiskunnallinen tarkoitus”.

Opettajat kokivat yrittäjyyskasvatuksen sitä tärkeämmäksi lapsille, mitä kauemmin he olivat toimineet opetuslalla. Käsitys yrittäjyyskasvatuksen tärkeydestä on vahvistunut opettajien työkokemuksen ja koulutuksen myötä. Nuoremmat opettajat Emilia, Pirkko ja Kerttu eivät painottaneet yrittäjyyskasvatuksen tärkeyttä samalla tavalla, kuten vanhemmat opettajat Kari, Iiris ja Tarja.

Käsitys on muuttunut. On, koska tuota sitä myöten kun opetussuunnitelmatkin on koko ajan muuttunut ja yrittäjyyskasvatushan on aikoinaan tullu sinä yrittäjyyskasvatus-sanana. Sitä ei ollu sillon ku minä alotin opettajan työt. Ja ei niin painotettu tämmöstä itseohjautuvuutta, kun nykysin painotetaan, niin kyllä siihen on vuosien mittaan enemmän kiinnittäny huomiota ja sitten koko ajan huomannu sen enemmän tärkeämmäksi ja tärkeämmäksi asiaksi. (Tarja)

Ei se varmaan hirviästi oo muuttunu, ei kauhen paljon oo kokemuksia siitä, mutta tuota niin, omilta kouluajoilta ainaki mikä on ollu se kokemus on se että on ollu yrittäjyyskasvatusryhmiä missä on ollu kioskinpitämistä ja muuta mutta että ehkä nyt ite opettajana aattelee sen vähän laajemmin et se ei oo vaan sitä rahan keräämistä ja pisneksentekemistä vaan myöski sitä ajattelun ja omatoimisuuden kehittämistä. (Kerttu)

Haastateltavista Iiris määritteli yrittäjyyskasvatuksen muista poikkeavasti. Yrittäjyyskasvatus tarkoittaa Iiriksen mukaan opettajan arkipäivää ja opettajan sisäistä yrittäjyyttä, joka ohjaa opettajan omaa tekemistä ja opetusta. Kyseessä on opettajan elämäntapa.

Jotenkin toivois, että luokanopettajat näkisivät sen opettamisen semmosena suurempana tehtävänä eikä vaan pelkästään niin, että käyään oppikirja alusta loppuun vuodessa läpi. Vaan että se koko lukuvuosi olis semmonen yrittäjyysprojekti. Että miten tämä lukuvuosi selvitään. Ja minusta se

yrittäjyyskasvatus on, se on elämää. Se on arkipäivää. Että se ei ole jotaki erillistä tai jonku käskystä tapahu. Vaan se on, sen pitää niinkun sisäisesti niinku tulla jokaisesta opettajasta tässä tapauksessa. Minusta tuntuu että minä olen sen niinku ite sisäistäny että se on niinku arkipäivää. Sitä kaikkea toimintaa, miksi mie tänne sinunkin haastateltavaksi tulin. (Iiris)

Yrittäjyyskasvatus toimii Iiriksen mukaan parhaiten silloin, kun se on kaiken kattava aihekokonaisuus ja tavoitteet ovat jaettuina opettajan ja luokan kesken. Iiriksen koulussa yrittäjyyskasvatus on pohja, jonka perustalle opetustoiminta rakennetaan. Muiden kouluissa yrittäjyyskasvatus on selkeämmin läpäisyaine.

Sehän on tietenkin, yrittäjyyskasvatus on kaiken pohjana meillä. Tietenkin sitä pitäis niinku ilolla vettää, se pitäis olla semmonen ilonen, mukava asia. Ja sillontan siihen panostaa hirviän paljon, jos siitä niinku tykkää. Ja yks tuon meidän koulun tavoitteista onkin että ilolla saa oppia. Se oikeastaan menee kattavana kaikessa toiminnassa. Se mennee siinä aihekokonaisuutena, joka läpäisee kaikki oppiaineet ja koko koulun toiminnan että se ei ole semmosta irrallista tietoa jota tuuaan. Muka jotain uutta hanketta, vaan että se on niinkun kaiken toiminnan taustalla. Ja kaikki niinkun pyrkii niihin yhdessä sovittuihin tavoitteesiin. (Iiris)

Kaikki opettajat kokivat työnsä tärkeäksi ja haasteelliseksi tehtäväksi. Opettajat kantoivat huolta lasten tulevaisuudesta ja pohtivat sitä, mitä taitoja lapset tulevat tarvitsemaan elämässä. Haastateltavien mukaan yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä opettajien työkaluna eri aiheiden lähestymiseen. Yrittäjyyskasvatusta voidaan soveltaa kaikenikäisille tilanteen mukaan. Iiris toi esiin yrittäjyyskasvatuksen tapana johtaa koko kasvatusjaksoa esikoulusta kuudennelle luokalle. Haastateltavan mukaan kokonaisvaltainen ja teemavetoinen tapa opettaa yrittäjyyskasvatuksen opein vaatii opettajalta vahvaa kokonaisuuden hallintaa. Tätä projektia Iiriksen mukaan edesauttaa se, että koulussa on opettajien ja oppilaiden kesken jaetut tavoitteet ja yhteinen arvopohja. Haastateltavien mukaan kasvatus on pitkäjänteistä työtä, jossa joudutaan miettimään lapsen kannalta parhaita ratkaisuja.

Käsitys yrittäjyyskasvatuksesta on vaan niinku vahvistunu ja sitä monesti niinku mieltii että mikä se on niinku tärkeää. Että mikä siinä koulunkäynnissä on niinku tärkeää ja sitte niinku vertaa siihen myöhempään lapsen tulevaisuuteen. Tarviiko se tätä tietoa ja mitä taitoja se tarvii niinku varsinki niinku tässä nyky-yhteiskunnassa. Että se niinku pärjäis siinä elämässä ja tulevaisuudessa mahdollisimman hyvin. (Iiris)

Jos yrittäjyyskasvatus on kattavana koulun toiminnassa, niin sehän tekkee vaan hyvää jälkeä. Ja jos se onnistuu, mutta opettajilla täytyy olla semmonen aika hyvä ote. Pikkukoulussa meillä on arvopohja aikalailla sama ja tavoitteet on samat. Ja vanhemmatkin on niinkun varmaan suurimmaksi osaksi näitten meidän tavoitteiden takana. Ja tehhään aina selväksi että miksi tehhään näin. Ja mitkä on ne tavoitteet mihin pyritään. Kyllä se meidän koulun topiminnassa näkkyä joka päivä ja kaikessa mitä me tehhään, et se on niin kattava. (Iiris)

Luokkatyöskentelyssä tarvitaan kuitenkin kontrollointia työrauhan ylläpitämiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että luokassa työskennellään kontrolloidusti ja opettaja valvoo luokan kehitystä. Myös yhteisten pelisääntöjen noudattamista edellytetään.

Pikkukoulussa on pakko ottaa toisia huomioon. Yhteisvastuullisesti vapaamatkustaminen sosiaalisesti tuomitaan. Et kyllä meillä kontrolli pelaa. Me tunnetaan nuo oppilaat ja tiedetään. Ja siinä mielessä onhan tää pikkukoulu niinku pieni yritys. Kuitenki kontrolloidaan, katotaan että homma tulee tehtyä et silleen siitä kuitenkin tulee sanktioita et ne kuitenkin pitäis tehdä. (Kari)

Itsenäisiä työvaiheita on kuitenkin et sitä katotaan et itsenäistä työtä pystyy tekemään. Lähtokohtana on se että mahdollisimman moni pystys omatoimisesti ryhtymään ja sekin on tämmöstä tiettyä alotteellisuutta.(Kari)

Mä aina pyrin mahdollisimman paljon pois semmosesta opettajajohtosuudesta, sitä on kyllä aika paljon, täytyyhän sitä olla, kuitenkin semmoseen että oppilaat, kuitenkin otan aina selvää siitä mitä oppilaat jo osaa ja mitä he voivat opettaa toisilleen. (Tarja)

Pienillä lapsilla Karin ja Tarjan mukaan tarvitaan opettajajohtoisuutta, jotta luokassa säilyy järjestys ja oppimisrauha. Pienten lasten kanssa urakkatyö ei ole samanlaista, kuin esimerkiksi kuudennen luokan oppilailla. Yhdysluokissa yläluokkien oppilaat pystyvät paremmin urakkatyöhön ja itsenäiseen työhön. Opettajien mukaan tavoitteena on pyrkimys omatoimisuuteen.

3.4 Yrittäjyyskasvatus kulkee ohessa – resurssien mukaan mennään

Osa opettajista ei nähnyt yrittäjyyskasvatusta erityisen merkittävässä roolissa suhteessa muihin opetussuunnitelmasta läpikäytäviin asioihin. Yrittäjyyskasvatus ei ollut opetussuunnitelmien osalta tuttu kaikille opettajille. Osa haastateltavista kertoi, että he eivät toteuta yrittäjyyskasvatusta aktiivisesti. Osalla opettajilla ei ollut varmuutta, että

onko valtakunnallisessa tai koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa laisinkaan mainintaa yrittäjyyskasvatuksesta. Osa opettajista kritisoi valtakunnallisia opetussuunnitelmia ja opetussuunnitelman määritelmää yrittäjyyskasvatuksesta.

Yrittäjyyskasvatuksen osalta kyllä opetussuunnitelma on aika vieras, en oo kiinnittänyt huomiota siihen opetussuunnitelmassa. Ja arvelisin näin että kun en oo siihen hirviästi kiinnittänyt huomiota niin se ei mitenkään suuressa osassa siellä oo. (Kerttu)

Siellä on paljon tekstiä ja hienoja sanoja, mutta kuinka paljon ne käytännössä näkyy niin se on eri asia. Että se on kyllä hirveän laajasti selitetty siellä opsissa. Se mitä kaikkea se voi olla. Se ehkä vähän niinkö jää semmoseksi abstraktiksi, mitä se sitte vois olla. (Emilia)

Vaihtelevasta painoarvosta huolimatta, opettajat kokivat yrittäjyyskasvatuksen tarpeelliseksi koulussa. Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että yrittäjyyskasvatuksen ei tarvitse olla oma erillinen oppiaineensa alakoulussa. Kaikkien haastateltavien mukaan yrittäjyyskasvatus sopii kouluihin läpäisyaineperiaatteella toimivana kokonaisuutena. Kaikkien opettajien mielestä yläasteelle sopii erilliset yrittäjyyden kurssit niistä kiinnostuneille oppilaille.

Kannattaa huomioida sitten kun on yrittäjyyskasvatusta, että kouluun tulee eri linjauksia paljon, että mikä on painoarvo millekin ja missä ikävaiheissa. Pitäs löytää se kultanen keskitie et kaikessa et mikä lopulta on tärkeintä.. Helposti koulu saa paljon semmosta et nyt kasvatatte näistä yrittäjiä, kasvatatte näistä medialukutaitosia ja kasvatatte näistä tätä ja tätä ja tätä ja liikunta-aktivisteja ja jääkiekkoilijoita ja muita. (Pirkko)

Opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että koulussa on opetusresursseja liian vähän. Yrittäjyyskasvatuksen osalta näkemyksissä resursseista tuli hajontaa. Osa opettajista kaipasi lisäresursseja, jotta yrittäjyyskasvatusta olisi paremmin mahdollista järjestää. Osa opettajista kertoi, että yrittäjyyskasvatus ala-asteella ei tarvitse laisinkaan lisäresursseja, vaan toteuttaminen on kiinni opettajan viitseliäisyydestä suunnitella opetus muuten, kuin helpoimmalla tavalla. Opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että vähäiset resurssit johtavat tiukempaan asioiden priorisointiin ja opetuksen järjestämisen tapoihin.

4 Luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen menetelmistä

4.1 Konkreettista työtä ja harjoituksia tulevaisuuden vaatimuksia varten

Yrittäjyyskasvatuksen menetelmällinen toteuttaminen kouluissa on kirjavaa. Yrittäjyyskasvatus käytännön toimenpiteinä tarkoittaa haastateltavien mukaan rahan keräämistä luokkaretkille, diskoiden järjestämistä, myyjäisiä, yritysvierailuja ja kioskin pitoa. Usein erilaisten myyjäisten ja tapahtumien yhteydessä lapsilla on mahdollisuus oman rahan tienäämiseen. Osa kouluista on osallistunut valtakunnantason kilpailuihin. Eräs opettajista kertoi, että joululehtien myynnistä lapset saivat itselleen myyntiprovision. Joululehtiä myytiin vapaa-ajalla ja kerättiin rahaa koulun matkakassaan. Tuotoista isompi osa meni yhteiseen kassaan ja loput koululaiselle itselleen.

Ja mää oon motivoinu sitä myyntiä heti. Kuinkahan monta vuotta, varmaan puolenkytä vuotta on myyty. On tehty sillä tavalla, että oppilas on saanu siitä provision. Ja se on aluksi ollut viiskyt senttiä. Siinä näkyy muuten se, että joku motivoituu siitä aivan äärettömästi. Siellä on et joku saa nolla lehteä myydyksi ja jollaki on kymmeniä. Me on aika iso määrä otettu, muistaakseni sata ja toistasataa lehteä on saatu myytyä. Sadan kieppeillä. Siellä on parhaimmat myyny useampia kymmeniä. (Kari)

Osa opettajista korosti, että lapsilla pitäisi olla mahdollisuus ansaita omaa rahaa omalla työllä. Tähän ansaintaan yhdistetään koulussa monenlaisia toimenpiteitä. Koulussa lasketaan esimerkiksi matematiikassa myyntitapahtumien tuottoja ja prosentteja. Lapset myös suunnittelevat ansaitsemansa rahan käyttöä ja laskevat mihin säästöt riittävät.

Ja sit kun nyt tehtiin vielä et sitä provisiota nostettiin että pistettiin viime jouluna että euron saivat, siellähän parhaat teki parin kolmen kympin tilin. Ja ne heti laskivat ja suunnittelivat et mihin het käyttää. Jouluostoksiin ja joku aiko säästää kännykkään. (Kari)

Chellin (2013) mukaan on olemassa lajitelma perustaitoja, joita nuoret oppivat koulutuksen aikana. Näitä taitoja harjoitellaan myöhempiä elämänvaiheita varten, jolloin taitoja sovelletaan työelämässä. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus kaikilla

koulutustasoilla näiden taitojen kehittämiseen. Tehtävien taidokas läpivienti tarkoittaa sujuvuutta tehtävien suorittamisessa, mikä puolestaan tarkoittaa tehokasta toimintaa. (Chell 2013.) Yrittäjyyskasvatus tarkoittaa opettajien näkemysten mukaan myös konkreettista toimintaa ja työtä, johon yhdistetään koulussa tulosten seuranta ja jatkokäsittely. Koulussa harjoitellaan näissä yhteyksissä esimerkiksi alennusprosenttien laskemista, jolloin pyritään työllä ansaittu raha saamaan maksimaalisesti hyödynnettyä esimerkiksi jouluostoksissa. Koulussa siten opetellaan käytännön töitä ja työelämän realiteetteja.

”Siinä tuli tämmösiä tiettyjä lainalaisuuksia. Kato mä sain aika hyvässä vaiheessa tänne koululle lehdet ja jaoin ne heti. Niin siinähan tuli tämä, että aikanen lintu madon nappaa. Jotku oli myymässä ennenku muiden koulujen oppilaat oli niitä saaneet. Että teidän pitää olla nopeita. Että kuka ehtii naapuriin käydä myymässä. Tietyt oppilaat oli kysymässä että onko palautuksia, siinähan kato tämmöset varaston hävikit, muut tämmöset niinkö tulee. Että kun myymätön tavara toimitettiin takasin, niin tiedettiin kanava minne menee vielä niin toimitettiin nopeesti sinne myyntiin. Meillä ei kyllä montaa lehteä jääny myymättä. Tää on niin konkreetti esimerkki mikä minusta on tuommosta yrittäjyyskasvatusta.” (Kari)

Konkreettisten harjoitusten lisäksi yrittäjyyskasvatus tarkoittaa myös tietoisuuden kasvattamista tulevaisuuden mahdollisuuksista varsinaisessa työelämässä ja itse työstä. Yrittäjyys on lapsille yksi vaihtoehto työllistää itsensä tulevaisuudessa ja yrittäjyyskasvatuksessa opetellaan ja opetetaan näitä työelämän tarvittavia taitoja ja vaatimuksia. Yrittäjyyskasvatuksessa opetellaan rahan arvoa, tehokasta työntekoa, työn arvostusta ja yhteiskunnan sääntöjä.

Sitten kun nää pääsee yläasteelta jos niillä ei oo käsitystä siitä että mitä se raha tarkoittaa ni eihän niillä kiinnosta ansaita sitä omaa rahaa. Jos ne saa joka tapauksessa sen mopon ja pyörän ja kaiken niin miksi mennä kesätöihin ku voi vetää lonkkaa riippukeinussa kotona? Työn arvostusta kaipaavat. Mun mielestä esimerkiksi viikkorahasysteemi on hirveen hyvä systeemi tienata sitä omaa rahaa. Musta on mukava kuunnella välillä ku lapset sit kertoo et niinkun saa viikkorahaa ja mihin säästää. Et oikeasti säästää johonki. Säästää siihen et saa sen viiansaan euron puhelimen vaikka oli se sitten miten järjetöntä tahansa. Mut et jos se tulee ilmankin niin kuka siihen säästää? Ei kukaan. Siitä päästään sen rahan ja materian arvostukseen. (Pirkko)

Yrittäjyyskasvatuksen yksi opetusmenetelmä on yritysvierailut, joissa oppilaat tutustuvat alueen yrityksiin. Sivukouluilla opettaneet opettajat kritisoivat matkarahojen

vähyyttä tähän tarkoitukseen. Yritysvierailut olivat suosittuja tapoja tutustuttaa lapsia oikeaan yritys-elämään ja tutustuttaa lapsia erilaisiin ammatteihin. Osa opettajista toivoi myös yritysten edustajia kouluihin vierailulle. Osa opettajista halusi lähiympäristön yritysten osallistuvan enemmän koulun kanssa tehtävään yhteistyöhön. Packham (2010) löysi tutkimuksessaan sukupuolisia ja kulttuurillisia eroja yrittäjyysintention osalta. Yrittäjyyskasvatuksella voidaan vaikuttaa mielikuvaan yrittäjyydestä, mutta sen mielikuva vaihteli sukupuolen ja kulttuurin mukaan. Kurssille osallistumisella oli suurempi vaikutus miesten mielikuvaan yrittäjyydestä. Yrittäjyysohjelmien pedagogiikkaa suunniteltaessa olisi tarkemmin huomioitava kohderyhmä, sen koostumus ja kulttuuriset erityispiirteet suhteessa yrittäjyyteen. On pohdittava myös, pitääkö yrittäjyyskasvatuksen olla tarkemmin kontekstisidonnaista ja sukupuolittain räätälöityä. (Packham 2010.)

Ulvenbladin (2013) mukaan yrittäjyyskasvatukseen osallistuneet yrittäjät suoriutuvat paremmin laki- ja säädösasioista yrittäjyyden alussa. Opetuksessa ja käydään läpi lakiasioita, mutta myös tiedonhankintataidot joita opintojen yhteydessä harjoitellaan, auttavat uutta yrittäjää. Yrittäjyysopetuksen läpikäyneet ovat myös tottuneita yrittäjyyden sekavaan alkutaipaleeseen, koska yrittäjyyskasvatuksessa usein prosessi on hapuilevaa ja ilman selkeää rakennetta tapahtuvaa oppimista. Yrittäjyysopetuksessa kehittyvät myös kommunikointitaidot ja joustavuutta vaaditaan. Erityisesti akateemiseen yrittäjyyskasvatukseen osallistuminen ja käytännön start-up-toiminta näyttäisi parantavan kommunikointitaitoja. Yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla sekoitus käytäntöä ja teoriaa, jossa opitaan yhdessä toisten kanssa, luokkahuoneen ulkopuolella. (Ulvenblad 2013.)

4.2 Oppilas maailman tutkijana – yrittäjyyskasvatus on oppilaslähtöistä

Haastateltavien mukaan yrittäjyyskasvatuksen menetelmät tarkoittavat konkreettisten työharjoitusten ja työelämään valmistavien tehtävien lisäksi myös muuta. Osa haastateltavista kertoi, että yrittäjyyskasvatus tarkoittaa monipuolisen oppimisympäristön rakentamista, oppimisen ja uskaltamisen ilmapiirin luomista lapsille. Ympäristön opetus pyritään järjestämään siten, että luokassa on iloista

oppimista ja vastuuta annetaan lapsille. Lapsia kannustetaan rohkeaan ja oma-aloitteiseen toimintaan. Osa haastateltavista kertoi, että vastavalmistuneet opettajat työskentelevät ja järjestävät opetuksen toiminnallisemmin, kuin pitempään töissä olleet opettajat.

Minun kokemukseni mukaan, aika monessa paikassa vielä vallitsee semmoinen perinteinen opettaja opettaa ja oppilaat oppii jos oppii- mentaliteetti. Se on ehkä nämä hiljattain valmistuneet pyrkii enemmän tämmöseen toiminnallisempaan opetukseen että varmaan semmoset pitkään toimineet opettajat enemmän, eihän sitä voi tietenkään yleistää että kaikki tekkee silleen, mutta siellä on enemmän niitä jotka puhuu sieltä korkialta ja oppilaat kuuntelee ja opettelee ulkoa jotaki asioita. (Emilia)

Kaikki opettajat kertoivat pyrkivänsä pois perinteisestä opettajajohtoisuudesta opetuksessa, mutta toteavat sen olevan tarpeellista pienten lasten kanssa. Kaikki haastateltavat pyrkivät monimuotoiseen luokkaopetukseen ja mainitsivat oppilaan oman aloitteellisuuden olevan tärkeä osa-alue, johon kannustetaan. Haastateltavat kannustavat oppilaita aktiiviseen tiedonhakuun tunneilla ja opetus on järjestetty siten, että aktiivista tiedonhakua joudutaan käyttämään ja hankittua tietoa jäsentämään ja jakamaan. Tiedon monipuolisesta prosessoinnista on hyötyä lapsen oppimiselle. Lapsilla on erilaisia tapoja oppia asioita.

No siinä yrityksessähän tarvitaan kaikenlaisia erilaisia toimijoita ja että on semmosia joka käsillään tekkee ja on taitava siinä hommassa ja sit on semmosia matemaatikkoja jotka tykkäävät numeroita pyöritellä ja pittää kirjanpitoa. Sitte on tämmösiä puheliaita touhuajia jotka on puheenjohtajan vetäjän roolissa. Sitte meillä kyllä aikalaila kierrätetään näitä rooleja. Että varmasti niinkun jokainen saa jotain aina silloin tällön yrittää. Mutta sitte kuitenkin kun niitä vastuita jaetaan niin kun opettaja kun tuntee oppilaansa tosi hyvin niin ossaa niinkun jakaa ne työt tosi hyvin että kaikki pääsee siihen tehtävään missä ne on parhaimmillaan. (Iiris)

Oppilaat ovat haastateltavien mukaan kiinnostuneita ympäröivästä maailmasta ja suhtautuvat avoimesti uusiin asioihin. Lapset hankkivat aktiivisesti tietoa koulun ulkopuolella asioista. Haastateltavien mukaan opetuksessa pyritään löytämään lasten omat vahvuudet ja kehittämään niitä. Yrittäjäyyskasvatuksessa näitä vahvuuksia hyödynnetään eri tehtävissä, kun kyseessä on yritystoiminnanomainen harjoitus.

Silloin se varmaan toimii kaikista parhaiten ko oppilaat ryhmänä on keksiny jonki asian ja haluaa viii eteenpäin ja opettaja on niinkö siinä

tukena ja apuna sitten ja ne oppilaat on kovasti innostuneita siitä aiheesta tai asiasta mitä ne aikoo tehdä niin silloin se varmaan parhaiten toimii (Kerttu)

Yrittäjyyskasvatus pitäisi Kertun mukaan olla projektitoita ja pitkäjänteistä yhdessä tekemistä. Tärkeää olisi, että ideat lähtisivät oppilailta itseltä. Opettajan rooli on Kertun mukaan silloin tukijan ja auttajan rooli. Kertun ajatuksissa on viitteitä Lindströmin (2013) näkemyksiin tutkivasta ja turvallisesta opetusympäristöstä, jossa opitaan yhdessä toisten kanssa.

Yrittäjyyskasvatus on kontekstisidonnaista ja tarjoaa haasteita opettajille ja oppilaille korkea-asteella. Opettajien tehtävä on altistaa oppilaita ulkoisille ärsykkeille ja toimia mentorina. (Jones et al. 2012.) Koulun ulkopuolisesta yrittäjyyskasvatuksesta on erilaisia sovelluksia (ks. Kwong et al. 2012), joissa voidaan harjoitella sellaisia asioita, joihin ei koululuokkaopetuksessa ole mahdollisuuksia. Näiden vaihtoehtoisten opetusmenetelmien on havaittu parantavan oppimistuloksia (Kwong et al. 2012). Eräs opettajista kertoi, että koulun ulkopuoliset retket ja opetustuokiot olivat suosittuja oppilaiden keskuudessa. Retket koulun ulkopuolelle olivat suosittuja myös opettajien keskuudessa, koska ne toivat vaihtelua koulun arkeen.

4.3 Yhteinen sosiaalinen tapahtuma – yhdessä opitaan yhteisissä projekteissa

Yksilön sisäisen vahvuuksien löytämiseksi ja kasvun tukemisen lisäksi, toinen selkeä fokus haastateltavien mukaan on sosiaalistumisessa ja yhteisissä ryhmätöissä. Optimaalinen yrittäjyyskasvatus tarkoittaa Tarjan mukaan seuraavaa:

Silloin luokka on sillä tavalla sosiaalistunut, että siellä ei tartte kenenkään pelätä toisiaan. Että siellä uskalletaan sanoa, uskalletaan tehdä virheitä, uskalletaan ottaa riskejä ja uskalletaan kyseenalaistaa asioita ja uskalletaan tehdä asiat toisin kun on ennen tehty, niin silloin se minusta. Kun on semmonen rento ilmapiiri, että asiat hoituu eikä haittaa jos epäonnistuu. (Tarja)

Yrittäjyyskasvatuksessa opitaan yhdessä luovassa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä, jolloin kyseessä on monisäikeinen sosiaalinen tapahtuma, jossa oppiminen on oppilaslähtöistä. Kun oppilaalla on mahdollisuus toimia luovassa ympäristössä, se tukee

oppilaan itseohjautuvuutta. Karlssonin & Mobergin (2013) mukaan ympäristö, jossa on taitotasoiltaan monentasoisia oppilaita, auttaa heikommalla lähtötasolla olevia oppilaita kehittymään. Pillayn & Jamesin (2013) mukaan pelejä voidaan käyttää pedagogisena työkaluna yrittäjyyskasvatuksessa. Pelien avulla voidaan opetella yritysmaailmassa tarvittavia taitoja, kuten kulttuurien välistä yhteistyötä, tiimityötaitoja, päätöksentekoa ja tietoisuutta omista taidoista. Pelien yhteydessä kehittyy tiedon jakamisen taito ja yhteisten kokemusten reflektointitaito, kun yhdessä opitaan ja kokeillaan uusia asioita. Pelit soveltuvat tämän päivän sukupolville ja niille jotka reagoivat huonosti passiiviseen pedagogiikkaan. (Pillay & James 2013.)

Bagerin (2011) mukaan leiriolosuhteissa, koulun ulkopuolella tapahtuva oppiminen tuottaa hyviä tuloksia. Ongelmaperusteinen oppiminen, roolipelit ja erilaiset ongelmanratkaisun tehtävät uudenaikaisessa ympäristössä ovat osa tiedonluomisen prosessia, jossa opettajan rooli ei ole tiedonsiirtäjä, vaan ongelman asettaja (Bager 2011). Opettajan aktiivinen, innostunut ja luovaa oppimista fasilitoiva rooli oppimisympäristön luojana korostuu (Ememe et al. 2013; Figueiredo-Nery & Figueiredo 2008). Myös liberaalissa pedagogiikassa opettaja on oppimisen keskeinen fasilitaattori (Garnett Jr. 2008).

In a Hayekian classroom, learning (intellectual order) emerges from a polycentric web of instruction, study, conversation, frustration, and discovery that continually elicits and tests the knowledge claims of students and teachers. (Garnett Jr. 2008)

Garnett Jr:n (2008) kuvaamassa hayekilaisessa luokkahuoneessa on viitteitä Iiriksen tapaan ymmärtää yrittäjyyskasvatus reflektioivana prosessina ja Pirkon näkemukseen keskusteluympäristöstä opetusmenetelmänä. Pirkko ja Iiris painottivat erityisesti olemassa olevien käytänteiden ja tiedon kyseenalaistamista oppimisessa.

Mahollisimman monia ja eriä opetusmenetelmiähän pitäis käyttää ja lapsia pitää ryhmäyttää, että tosiaan semmosia jäykkiä klikkejä tai semmosia että työskentelee vain jonku toisen henkilön kanssa niin ei meidän koulussa oikestaan sallita. Että meillä on jatkuvasti vaihtuvat ryhmät ja eri kombinaatiot ja on

niinkun tehty selväksi että kaikkien ihmisten kanssa täytyy osata tehdä työtä. Yhteistyötä. (Iiris)

Yrittäjyyskasvatus on haastateltavien mukaan itseohjautuvaa ryhmä- ja projektityötä, jossa on selkeä päämäärä. Opetustapahtumissa annetaan vastuuta oppilaille ja ryhmälle. Yrittäjyyskasvatus tarkoittaa haastateltavien mukaan yhteistä sosiaalista tapahtumaa, jossa keskustellaan, kommunikoidaan ja pyydetään apua. Vaihtelevissa oppimisympäristössä haastateltavat pyrkivät tarjoamaan luovia tilanteita lapsille monipuolisesti. Haastateltavien mukaan toisten tukeminen projektitöissä koetaan tärkeäksi välineeksi opettaa lapsille yhteistyötaitoja.

Pienet innoissaan tarttuu melkein kaikkeen mutta pienillä ei urakkahomma oikein onnistu et niitä pitää hirviästi kuitenkin kattoo perään. Ettei jää kaikki viime tippaan. (Tarja)

Projektitöissä opeteltavat yhteistyötaidot ovat haastateltavien mukaan työelämässä tarvittavia taitoja. Osa haastateltavista kertoi uusien projektien aloittamisen olevan helppoa pienten lasten kanssa, koska pienet tarttuvat helposti toimeen uusien asioiden äärellä ja opettelevat mielellään uusia taitoja.

Smith & Woodworth (2012) lähestyvät sosiaalisen yrittäjyyden opetuksen käsitettä minäpystyvyyden ja sosiaalisen identiteetin näkökulmasta. Alati lisääntyvän yrittäjyysopetuksen tulisi korkea-asteella auttaa oppilaita kehittämään sosiaalisen yrittäjän identiteetin ja itseluottamusta ja rohkeutta muutoksen aikaansaamiseksi ympäristössä positiiviseen suuntaan. (Smith & Woodworth 2012.)

An individual with high social entrepreneurial self-efficacy — that is, a belief in one's ability to effect positive social change — will thus be more likely to engage, persist, and perform well in efforts that create social value. Focusing on the development of self-efficacy — specifically in the domain of social entrepreneurship — is thus an important strategy for those interested in educating social entrepreneurs. (Smith & Woodworth 2012.)

Lisääntynyt minäpystyvyyden tunne johtaa Smith & Woodworthin (2012) mukaan kohonneeseen yrittäjyysintentioniin. Minäpystyvyyden tunnetta on tutkimuksen mukaan kohottanut myös yrittäjän roolimallit, jotka ovat tulleet tutuksi opintojen myötä. Sosiaalisen yrittäjyyden opetuksessa voidaan edesauttaa sosiaalisen yrittäjän syntyä

monipuolisella opetuksella ja pedagogiikalla. Sosiaalinen identiteetti muodostuu sosiaalisessa kanssakäymisessä muun yrittäjyhteisön kanssa. Yhteiset projektit ja ratkaisujen kehittäminen rohkaisevat aktiiviseen toimintatapaan ja siten edesauttavat identiteetin vahvistumista. Aikaisemmat onnistumisen kokemukset vaikuttavat itseluottamuksen kehitykseen ja tuntemukseen siitä, että oppilas selviytyy myös tulevaisuuden haasteista. (Smith & Woodworth 2012.)

Sosiaalisen innovoinnin ja sosiaalisen yrittäjyyden osalta maailman yliopistoissa on havaittavissa nousua kurssien lukumäärässä, aihealueet ovat nousussa ja saavat valtioilta rahoitusta. Terminologisesti ei ole aina selvää, mitä sosiaalinen yrittäjyys tai sosiaalinen innovointi tarkoittavat tahosta riippuen. Sosiaalinen innovointi voidaan ymmärtää yläkäsitteenä sosiaaliselle yrittäjyydelle. Sosiaaliseen innovaation ideaan sisältyvät idea sosiaalisesta yrittäjyydestä ja varsinainen sosiaalinen yritystoiminta, jolla on sosiaalinen agenda ja yritystoiminnasta saa myös tuottoa. (Weber 2012.)

Social innovation, however, is really about the broader change in society to which the particular social enterprise, or the social entrepreneur, may contribute. -Westley (Weber 2012.)

Plaskoffin (2012) mukaan sosiaalisen yrittäjyyden opetukseen soveltuu henkilökohtainen ja läsnä oleva opetuksen malli, jossa opettaja luo tilan, jossa voi tutkia ja tuntea. Dialogisuus, reflektointi ja uusien näkökulmien etsiminen ovat ominaista tälle oppimisenäkemykselle. Oppiminen ei ole sisältö- ja tuloskeskeistä, vaan huomio on prosessissa ja oppimiseen osallistuu koko yhteisö.

Learning happens not by formal design, but by establishing a supportive social context, which facilitates relational learning in practice. (Plaskoff 2012.)

Iiriksen ja Pirkon näkemykset yhtyvät Plaskoffin (2012) ajatukseen luokkatilasta ja opetuksen ideasta. Yhteisö ja reflektointi ovat keskeisessä osassa iiriksen ja Pirkon tapaa opettaa omaa luokkaa. Oppimistapahtuman sosiaalisessa kanssakäymisen prosessissa yhdistyvät sosiaalinen osaaminen ja kaupallinen osaaminen (Social and business knowledge) (Plaskoff 2012). Yrittäjyyskasvatuksella on positiivinen vaikutus

opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksiin, mutta koulujen tulisi enemmän kiinnittää huomiota yrittäjäopiskelijoihin, tehdä yhteistyötä yhteiskunnan eri tahojen kanssa, tarjota enemmän mahdollisuuksia työharjoittelupaikkoihin, vahvistaa yrittäjyyskasvatuksen avoimuutta ja käytännönläheisyyttä. Yrittäjyyskasvatuksen innovatiivinen, tieteenrajat ylittävä oppiminen ja pedagogiikka valmistavat oppilaita käsittelemään yhteiskunnan monimutkaisia haasteita. (Worsham 2012; Hong 2012.)

Smith et al. (2012) ehdottavat sosiaalisen yrittäjyyden määrittelemiseksi mentaalista mallia (Paradoxical thinking), jossa hyväksytään useammat käsitykset ”totuudesta”. Mallin mukaisesti sosiaalisessa yrittäjyydessä on kysymys on transformationaalisesta kokemusperäisestä oppimisesta, enemmän kuin informaation lisäämisestä. Opetusmenetelmä tarkoittaa siten transformationaalisia oppimiskokemuksia tarjoavia oppimistekniikoita. Opetus on interaktiivista, kokeellista ja dynaamista. Työskentely tapahtuu pienryhmissä, oppilaat reflektoivat ja etsivät syvempää ymmärrystä itsestään ja arvoistaan.

Taken together, the pedagogical tools we have described do not focus on "teaching" social entrepreneurs per se, but rather on creating opportunities for such leaders to grow, learn, and develop. As this approach suggests, developing social entrepreneurs involves adapting core aspects of course structures and organizational processes, not just adding new content modules within existing structures and processes. (Smith et al. 2012.)

Pachen (2012) mukaan sosiaalisen yrittäjän on hallittava kolme toimintaympäristöä (competing institutional logics: the social-welfare logic, the commercial logic, and the public-sector logic) menestyäkseen omissa tavoitteessaan sosiaalisena yrittäjänä.

We argue that what is important is that students develop the skills to productively interact with actors from all three institutional spheres within which they will have to operate to succeed as social entrepreneurs. (Pache 2012.)

Pachen (2012) käsityksen mukaan avain menestymiseen on sosiaalisten taitojen hankkiminen, joka mahdollistaa eri ryhmien kanssa toimimisen. Käsityksen mukaan opetuksen tulee olla sellaista, joka edesauttaa näiden taitojen syntymistä. Kysymyksessä on siten Pachen (2012) mukaan yrittäjyysopetuksen sijaan sosiaalisen yrittäjyyden

opetus. Pittaway & Cope (2007a) ehdottavat perinteisten pedagogisten käytänteiden korvaajiksi yrittäjyyskasvatuksessa ympäristöä (an entrepreneurial learning environment), jossa voidaan harjoitella käytännössä yrittäjämäistä toimintaa turvallisessa ympäristössä, jossa jäljitellään aitoa yrittäjätoimintaa. Oppiminen on kokemusperäistä yrityksen ja erehdyksen kautta oppimista. Oppiminen sisältää ongelmanratkaisua ja todellisen elämän simulointia, esimerkiksi aikarajoitteiden avulla opiskelijoille luodaan painetilanteita. Oppimisessa olisi hyvä päästä hyödyntämään opittuja akateemisia taitoja ja päästä testaamaan teoreettisia oppeja käytäntöön.

4.4 Resurssien monet tulkinnat

Haastateltavien mukaan käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat yrittäjyyskasvatuksen suunnitteluun ja tapaan soveltaa yrittäjyyskasvatusta. Osa opettajista kertoi yrittäjyyskasvatuksen vaativan liikaa aikaa ja näin toteutus kaatuu resurssipulaan. Osa opettajista kritisoi myös opetussuunnitelmia ja kouluun annettavia uusien linjausten määriä. Opetussuunnitelman laajuus pakottaa opettajat soveltamiseen ja opetettavien asioiden asettamista tärkeysjärjestykseen, jolloin opetus on keskittien kulkemista. Opettaja valikoi tärkeimmät asiat opetussuunnitelmasta

Yrittäjyyskasvatus vaatii aikaa. Tosi paljon aikaa. Opetussuunnitelma on kuitenkin niin laaja ja kauheasti on asioita mitä pitäis käyä ja tämmöset projektit niin pitäis olla joko semmosia koko lukuvuojen kestoisia tai sitten semmosia intensiivipätkiä. Että pitäis olla kunnolla aikaa eikä mitään semmosta että nyt on sitten 45min yrittäjyyskasvatusta ja nyt se loppu ja sitten ens viikolla uuestaan että' se on vähän semmonen niinkö ajattelutapa mihin niinkö vois sitten kasvattaa ennemminkö joku yksittäinen oppiaine. (Kerttu)

No jos tehään tämmösiä käytännön harjotuksia, niinku tämä koulukahvila, niin näin pienten oppilaitten kanssa se vaatii vähän enemmän ihmisiä ku pelkän opettajan. Eli sillon tarvitaan avustajia tai harjottelija tai muita että on aikuisia kuitenkin joka pisteessä jollaki lailla kattomassa sitä. Yläasteella ne resurssit on varmaan ihan erilaiset ku täällä, täällä tarvitaan aikuisia. (Tarja)

Osa opettajista kaipasi ajanpuutteen korjaamisen lisäksi henkilökohtaista tukea ja materiaalista tukea yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen tueksi.

Ois oppimateriaalipaketti jota vois käyttää esim ala-asteella tietyissä oppiaineissa. Tulee mieleen ylli ja historia. Missä sitä vois ottaa jotaki tiettyä materiaalia joka liittyy niinku tulevaan ja menneeseen. Oppimateriaalia niinku mikä tukis sitä yläasteella mahdollisesti olevaa valinnaista ainetta ja ylipäättänsä sitä kokonasvaltasta oppimista. Jos opettajan pitää itse tehdä ne niin sehän vaatii sitä et sun pitää valmistella mitä minä voin opettaa näille miten minä opetan sitä ja mitä materiaalia minä siihen käytän. Ja jos se ei oo pakollista niin opettaja ko tekee tätä koko ajan työssään niin ei välttämättä tee sitä. Eli sillon tarvittas nimenomaan valmista materiaalia ja valmiita tuntipaketteja tähän. (Pirkko)

Ruskovaaran & Pihkalan (2013) tutkimuksessa ilmeni, että ne opettajat, jotka kokivat omien yrittäjyyskasvatusvalmiuksiensa olevan heikot, usein käyttivät kevyempiä opetuskeinoja ja valmista materiaalia. Työläämmät ja pitkäkestoiset projektit olivat tämän joukon keskuudessa lähes olemattomat. (Ruskovaara & Pihkala 2013.)

Osa haastateltavista ei nähnyt yrittäjyyskasvatusta laisinkaan resurssikysymyksenä. Opettajat kertoivat, että yrittäjyyskasvatus on opettajan mielikuvituksesta ja viitseliäisyydestä kiinni, eikä vaadi siten lisäresursseja.

No se vaatii varmaan eniten sitä luokanopettajan omaa kiinnostusta perehtyä siihen aiheeseen ja että eihän se vaadi tuommonen mistä oon puhunu niin vaadi mitään taloudellisia resursseja, eikä semmosta materiaa, vaan niinkö sitä että se opettaja miettii että mitkä voi olla semmosia tehtäviä mitkä voi antaa niiden oppilaiden itsenäisesti hoitaa. (Emilia)

Ensinnökin se yrittäjyyskasvatuksen toteutus koulussa niin se on pelkästään opettajasta kiinni. Opettajan persoonasta kiinni. Että näkkeekö se sen merkityksen vai ei. (Iiris)

No jossain tilanteissa minusta se ei hirveen paljon vaadi. Se vaatii vaan semmosta viitseliäisyyttä. Ala-asteen puolella se on kuitenkin vähän tämmöisestä mielikuvituksesta ja viitseliäisyydestä kiinni, eli ei se nyt ei hirveesti resursseja vaadi. (Kari)

Opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että kouluissa on liian vähän rahaa käytettävissä, mikäli halutaan tehdä yritysvierailuja yrityksiin tai järjestää kyytejä jonnekin kauemmaksi koulusta. Osa opettajista on opettanut kyläkouluissa, joissa ongelman todettiin olevan suurempi kuntakeskuksen kouluun nähden. Aikuisten lukumäärä kouluissa on opettajien mukaan liian pieni, mikäli ala-asteella halutaan järjestää isoja projekteja. Osa opettajista totesi, että sijaisten pedagoginen ohjaaminen, suurenevat ryhmät ja erityistä huomiota vaativat oppilaat vaativat myös opettajan aikaa

hallinnollisen työn ohella. Yhdysluokissa opettaneet opettajat kertoivat yrittäjyyskasvatuksen menetelmien sopivan luokkatyöskentelyyn.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Olen kuvannut luokanopettajien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta. Tutkimusaineistoa on käsitelty kokonaisuutena ja kuvattu ääripäiden avulla yrittäjyyskasvatuksen ilmiötä, sen pedagogiikkaa ja käytännön toteuttamista. Haastateltavat ymmärsivät yrittäjyyskasvatuksen monella tavalla. Haastateltavat antoivat myös erilaisia merkityksiä yrittäjyyskasvatukselle ja sen painoarvolle nyky-yhteiskunnassa. Yrittäjyyskasvatuksen merkitys tuntuu vaihtelevan voimakkaasti opettajien puheissa. Näkemys yrittäjyyskasvatuksen merkityksestä opettajalle itselle ja lapselle näyttäisi vaikuttavan opetuksen suunnitteluun ja käytettäviin menetelmiin. Luokanopettajien vastaukset voidaan kimputtaa 7 alakategoriaan (Liite 1) pedagogisen ymmärryksen osalta ja 8 alakategoriaan menetelmien osalta. Näistä kategorioista muodostuu edelleen 8 yläkategoriaa. Haastateltavien vastauksissa on havaittavissa eroja siinä, miten yrittäjyyskasvatus ymmärretään kasvatuksellisesta näkökulmasta ja miten sitä toteutetaan, jos toteutetaan.

Yrittäjyyskasvatus ymmärretään sekä abstraktimpana yläkäsitteenä opetukselle että konkreettisena toimintana, jossa harjoitellaan työyhteisössä ja yhteiskunnassa tulevaisuudessa tarvittavia taitoja. Yrittäjyyskasvatus voidaan haastatteluiden perusteella määritellä yhteiskuntaa palvelevaksi koulutukseksi, jolloin näkemyksen ohjaamat menetelmät ovat konkreettisiin arkielämän asioihin liittyviä toimenpiteitä ja harjoituksia. Tästä esimerkkinä ovat esimerkiksi myyjäiset ja koulukioski. Työnteon arvostusta ja työmoraalia etsitään koulussa, koska ne opettajien mukaan auttavat myöhemmin työelämässä.

Haastatteluiden perusteella toinen tapa lähestyä yrittäjyyskasvatusta on yksilönäkökulma. Tässä tapauksessa yrittäjyyskasvatus nähdään yksilöä varten olevana tapahtumana. Yrittäjyyskasvatus on olemassa lasta varten ja oppimistapahtumissa keskitytään lapsilähtöiseen opetukseen. Opettajan tehtävä on tukea lapsen sisäistä oppimisen halua ja pyrkiä löytämään oppilaan vahvuudet kehityksen kohteeksi, jotta hän myöhemmin elämässään selviäisi vastaantulevista haasteista yhteiskunnassa.

Yrittäjyyskasvatuksen merkitys opettajille vaihteli tuntuvasti. Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä kaiken koulutyön pohjana olevana tapana toimia, mutta se myös määriteltiin tarvittaessa sovellettavaksi läpäisyaineeksi. Eräs opettaja kertoi, että ei juuri toteuta yrittäjyyskasvatusta ja osa ei osannut sanoa yrittäjyyskasvatuksesta opetussuunnitelmien osalta juurikaan mitään. Osalle opettajista koki käytettävissä olevat resurssit riittämättömiksi yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen ja näin ollen resurssit vaikuttivat pedagogisiin valintoihin. Osa haastateltavista kertoi, että resurssipula ei ole syy olla toteuttamatta yrittäjyyskasvatusta, vaan kyse on opettajan omasta viitseliäisyydestä järjestää opetus muuten, kuin helpoimmalla tavalla. Osa opettajista oli sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatus on enemmänkin yläasteen asia.

Niukkojen resurssien ja opetussuunnitelmien laajuuden vuoksi yrittäjyyskasvatuksen soveltaminen vaatii vahvaa kokonaisuuden hallintaa opettajalta ja asioiden priorisoimista. Haastatteluiden perusteella piirtyy kuva siitä, että mitä kokeneempi opettaja on, sitä tärkeämmäksi yrittäjyyskasvatus mielletään pedagogisessa suunnittelussa. Opettajien käsitys on yhtenäinen siinä, että ensisijaisesti yrittäjyyskasvatus tarkoittaa pienten lasten tapauksessa sisäistä yrittäjyyttä. Toinen näkökulma yrittäjyyskasvatukseen on nähdä yrittäjyyskasvatus periodimaisina käytännön toimintoina ja harjoitteina. Käytännössä nämä nivoutuvat toisiinsa kouluvuoden aikana opetustapahtumissa, jotka opettaja on pedagogisen näkemyksensä perusteella suunnitellut.

Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä myös elämänfilosofiana. Yksi haastateltavista kertoi soveltavansa yrittäjyyskasvatusta omassa elämässään kaikessa arkipäivän tekemisessä ja myös opetustyön pohjana. Toinen opettaja näki yrittäjyyskasvatuksen tapana ajatella, jota voi edelleen opettaa lapsille erilaisin keinoin. Ruskovaaran & Pihkalan (2013) mukaan opettajan käsitykset omista yrittäjyyskyvyistä ja kokemus vaikuttavat yrittäjyyskasvatuksen toteutukseen.

Haastatteluiden perusteella yrittäjyyskasvatus on menetelmänä moniulotteinen. Yrittäjyyskasvatus voidaan käsittää työelämään valmistavina harjoituksina, jolloin opettaja on järjestänyt oppilaille muunnoksen työelämän tilanteista. Tekemisen kautta syntyy vahva kytkös työelämään ja oppilas joutuu tekemisiin koulun ulkopuolisen ympäristön kanssa. Esimerkkeinä käytetyistä menetelmistä ovat myyjäistapahtuma,

kaikille avoimet koulukahvilat tarjoilijoinen ja esineiden valmistustehtävät myyjäisiä varten. Näissä tehtävissä opettajat antavat vastuuta oppilaille saavutettavista tuloksista. Oppilaat saavat häivähdyksen työelämästä. Vahva tekemiseen liittyvä kytkös (learning by doing) löytyy myös ylemmän asteen koululaitoksissa liittyen yrittäjyyskoulutukseen (Rasmussen & Sorheim, 2006).

Osa opettajista totesi, että heidän käsityksen mukaan yrittäjyyskasvatus toimii parhaiten silloin, kun ideat kumpuavat lapsilta itseltään ja lapset itse lähtevät asiaa ajamaan eteenpäin. Tällöin sysäys uuden oppimiselle lähtee oppilaasta päin. Osa opettajista totesi pienten lasten olevan hyvin aktiivisia ryhtymään toteuttamaan erilaisia ideoita, jolloin opettajan rooli hieman muuttuu valmentajan tyyppiseksi hahmoksi. Opettaja tukee oppilaan sisäistä halua oppia ja herättelee kiinnostusta uusiin asioihin. Yhdysluokkaopetuksessa jostakin aineesta motivoituneet ja nopeat oppijat voivat tehdä seuraavan luokka-asteen tehtäviä kynäpyörittelyn sijasta. Opettajat pyrkivät järjestämään lapsille heidän oman taitotasonsa mukaisesti työtä ja haasteita.

Sisäisen kehittymisen lisäksi, haastateltavien käsitysten mukaan yrittäjyyskasvatus tarkoittaa sosiaalisia projekteja ja yhdessä oppimista. Kaikki opettajat käyttivät opetuksessa pitkäkestoisia projektitoita. Näille töille ovat tyypillisiä vaihtelevuus keston ja kokoonpanon suhteen. Projektit ovat eripituisia, niihin osallistuu eri määrä ihmisiä. Osa projekteista kestää lyhyen aikaa, osa vuorostaan kestää koko vuoden. Kyläkouluissa on pidetty projekteja, joihin ovat osallistuneet kaikki koulun oppilaat, omien taitojensa mukaisissa tehtävissä. Projektiluontoisille tehtäville on ominaista tehtävien kierrätys ja yhteisötaitojen harjoittelu. Projektitehtävissä on myös selkeä yhteinen päämäärä, jolloin työskentely on tavoitteellista. Projektitoissa autetaan toisia saavuttamaan omat tavoitteet ja samalla yhteiset tavoitteet.

Käsitys opetuksen resursseista oli ristiriitainen. Osa opettajista kertoi resurssien olevan riittämättömät yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen. Loput opettajista olivat sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatus on vain viitseliäisyydestä kiinni ja riippuu opettajan persoonasta. Kokemus resurssien riittämättömyydestä oli jaettu kaikkien opettajien kesken, kun yrittäjyyskasvatus ymmärrettiin konkreettisina vierailuina tai isoina projekteina. Eroja tuli silloin, kun yrittäjyyskasvatuksen ymmärrettiin olevan jotain muuta. Osa haastateltavista sanoi yrittäjyyskasvatuksen vievän liian paljon aikaa ja sen vuoksi se jää

pääosin toteutumatta opetuksessa. Osa opettajista ei maininnut ajankäytöllistä puolta lainkaan ongelmaksi.

Luokanopettajien käsitykset yrittäjyyskasvatuksesta voidaan tiivistää oheisen taulukon mukaisesti. Yrittäjyyskasvatuksen funktio on oppilaan sisäisen kehityksen tarpeen tyydyttäminen, jolloin opetellaan sisäisen kiinnostuksen ohjaamana uusia asioita. Yhteisönäkökulmasta katsottuna yhteisötaitojen opettelu sosiaalisissa tapahtumissa on yhteistä, sosiaalista, yrittäjyyttä jaetun tavoitteen saavuttamiseksi. Toinen funktio yrittäjyyskasvatukselle on ulkoisen maailman tarpeisiin vastaaminen, jolloin kysymyksessä on yksilötasolla henkilökohtaisten taitojen kehittäminen ja yhteisön näkökulmasta sosiaalisen ympäristön vaatimien yhteisötaitojen kehittäminen.

Taulukko 1. Yrittäjyyskasvatuksen funktio näkökulmasta riippuen

Yrittäjyyskasvatuksen		Näkökulma	
Funktio		Yksilö	Yhteisö
	Sisäinen tarve	<i>Sisäinen yrittäjyys</i>	<i>Sosiaalinen yrittäjyys</i>
	Ulkoinen veto	<i>Henkilökohtaiset taidot</i>	<i>Sosiaaliset taidot</i>

Taulukossa 1. on kuvattu fenomenografisessa tutkimuksessa (Harris 2011) käytetyn idean mukaisesti ilmiön jakoa osa-alueisiin ”Mitä” ja ”Miten”- kysymysten avulla. Yrittäjyyskasvatuksen pääfunktiot ovat sisäiseen tarpeeseen ja ulkoiseen tarpeeseen vastaaminen. Keinot, millä näihin tarpeisiin vastataan, määräytyy näkökulman perusteella. Tässä yhteydessä sosiaalinen yrittäjyys tarkoittaa yhteiskunnallisen tason sosiaalista yrittäjyyttä (ks. O'Connor 2012), joka voidaan nähdä yrittäjyyskasvatuksen päämääränä, jaettujen käsitysten perusteella. Lapsista pyritään kasvattamaan vastuullisia, sosiaalisia ja ”hyviä” kansalaisia haastateltavien ala-asteella.

Sosiaalinen yrittäjyys on osa laajempaa kapitalismin muutossuuntaa kohti yhteisöä, jossa yritykset ovat kiinnostuneita vastaamaan sosiaalisiin tarpeisiin toimintaympäristössään. Kysymys on tällöin jaetun arvon luomisesta ja siitä, että sosiaalisiin tarpeisiin vastaaminen on osa yritysten liiketoimintaa. Sosiaalisen

yrittäjyyden opetuksen keinoin on mahdollista luoda siten yrittäjyyteen pohjautuvia ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin (Howorth, Smith & Parkinson 2012), mutta sosiaaliseen yrittäjyyteen pohjautuvat ratkaisut eivät voi ratkaista kaikkia sosiaalisten ongelmien joukkoa. Driverin (2012) mukaan on hyväksi edistää keskustelua sosiaalisesta yrittäjyydestä ja samalla pohtia kapitalismin roolia nykyisenkaltaisessa yhteiskunnassa. (Driver 2012.) Sosiaalinen yrittäjyys ja sosiaalinen yritys tarkoittavat eri asioita. Sosiaalinen yrittäjyys liittyy persoonaan ja voi tarkoittaa voittoa tavoittelematonta toimintaa. (Kickul et al. 2012.)

Social business is a type of business with the aim to change the world, a business driven by creativity and passion for problem solving. I call this new type of business "social business," because it exists for the collective benefit of others. It is a business whose purpose is to address and solve social problems, not to make money for its investors. It is a non-loss, non-dividend company. - Muhammad Yunus. (Kickul et al. 2012.)

Käsitys yrittäjyydestä on laajentunut teollisen yhteiskunnan muutoksen myötä. Johanssonin (2009) mukaan kansantalouksissa on tyypillistä pyrkiä seulomaan hyviä ja potentiaalisia yrittäjiä massasta nopean talouskasvun mahdollistamiseksi. (Johansson 2009). Laajennettua käsitystä yrittäjyydestä pohtivat myös Kato & Wiklund (2011), jotka tarjoavat yrittäjyyttä ajavaksi voimaksi hedonistista perustaa mielihyvän tavoitteluun. Yrittäjyys voidaan määritellä sellaiseksi toiminnaksi, joka tuottaa ensisijaisesti mielihyvän kokemuksia toiminnan kautta. Yrittäjyys ei niinkään ole voiton maksimoimisen vuoksi tapahtuvaa yrittäjyyttä. (Kato & Wiklund 2011.)

Opettajien käsityksen mukaan yrittäjyyskasvatus tarkoittaa ensisijaisesti oppilaan sisäistä yrittäjyyttä ala-asteella. Käsitystä tukee opettajien yhteinen näkemys lapsilähtöisen opetuksen tarpeellisuudesta. Opettajat pyrkivät siihen, että lapset voisivat omien taitotasojensa ylärajoilla kulkea koulutietä ja löytäisivät omat vahvuutensa ja käyttäisivät niitä aktiivisesti. Osa opettajista kertoi, että on jonkin verran lahjakkaita lapsia, joilla ei ole motivaatiota käyttää lahjojaan ja siten tulokset jäävät heikoiksi. Näille lapsille aktivoiva opetus sopi paremmin, eräs opettaja kertoi, että erityisesti pojilla tuntui ”olevan vaikeuksia pysyä aloillaan”. Väitettä tukee Komulaisen et al. (2009) tutkimus, jossa väitetään suomalaisen yrittäjyysopetuksen suosivan

syрjäytymisuhan alla olevia poikia. Komulaisen et al. (2009) mukaan suomalainen koululaitos varustaa koululaisia työmarkkinoille, opettamalla koululaisia hyviksi kansalaisiksi, omaksumaan yrittäjämaista asennetta ja taitoja, pärjätäkseen työmarkkinoilla. Komulaisen et al. (2009) tulkinnan mukaan suomalainen yrittäjyyskasvatus palvelee erityisesti poikia, jotka eivät pidä koulunkäynnistä ja joiden katsotaan olevan vaarassa syrjäytyä tulevaisuuden työmarkkinoilta.

Eliassonin (2006) mukaan ihmisen oppiminen on kumulatiivista, jonka vuoksi varhainen taitojen oppiminen on tärkeää. Kumulatiivinen oppiminen on tehokasta, kun siihen yhdistyy kokemusperäinen oppiminen. Vaihteleva ja haasteita tarjoava työympäristö antaa mahdollisuuden uuden oppimiselle ja kilpailukyvyn säilyttämiselle. Kouluaikana opiskeltavat keskeiset aineet luovat pohjan myöhemmälle oppimiselle ja siten vaikuttavat työssä suoriutumiseen. Kilpailuedun säilyttäminen tarkoittaa kykyä oppia systemaattisesti ja tehokkaasti kokemusperäisen oppimisen kautta. Koska oppi kertyy kumulatiivisesti ja on yksilöllistä, on olemassa optimaalinen aika, joka oppilaan on järkevää käyttää koulussa olemiseen. Osalle on eduksi poistua aiemmin työelämään ja oppia työn ohessa. Matematiikka, tekniset aineet, tietotekniikka ja kielet edesauttavat myöhempää oppimista työssä ja työkokemuksen kautta oppimista, joten siksi ne tulisi aloittaa varhain. Opetuksen tehtävä on varmistaa, että lapsen perustaso kehittyy perusaineissa. Heikko koulutustausta ja harjaantumattomuus tehtävistä suoriutumiseen on riskitekijä ja voivat johtaa työelämästä syrjäytymiseen. Kovat vaatimukset valmistavat oppilaita työelämän vaatimuksiin. (Eliasson 2006.)

Yrittäjyyskasvatus toimii haastateltavien mukaan erityisesti projektiluontoisissa opinnoissa, jolloin monimuotoinen opetus ja vaihtuvat tehtävät pitävät mielenkiintoa yllä. Projektiluontoisissa opinnoissa kaikki oppilaat osallistuvat jollakin tavalla päämäärien saavuttamiseksi, joten vastuullisuutta vaaditaan oppilailta tältä osin. Eräs opettajista mainitsi, että vapaamatkustaminen tuomitaan sosiaalisesti ryhmän kesken ja muut ryhmän jäsenet auttavat ja tarvittaessa opettavat asioita toisille pienissä tiimeissä.

Vertaisten vaikutuksesta on myös tutkimustuloksia. Falck et al. (2012) mukaan yrittäjäidentiteetin kehittyminen johtuu yksilön sosiaalistumisesta, johon vaikuttavat paitsi vanhemmat, myös vertaiset. Yrittäjämäisellä vertaisten ryhmällä on positiivinen

vaikutus yrittäjyysintentioihin (Falck et al. 2012; Johansson 2009). Tämä on myös kulttuuriin ja sosiaalisiin normeihin sidoksissa oleva asia. Yrittäjyys on osa henkilön identiteettiä ja se kehittyy asteittain kokemuksen myötä, eikä sitä voi näin ollen opettaa pelkästään kurssin tapaisesti. Yrittäjyysohjelmat ovat tehokkaampia nuorella iällä sen vuoksi, että vertaisten vaikutus on silloin suurempi. (Falck et al. 2012.)

Vaihtelevista käsityksistä huolimatta, yrittäjyyskasvatus koettiin positiiviseksi asiaksi ala-asteella. Yrittäjyyskasvatusta voidaan soveltaa kaikissa oppiaineissa, mutta sen ei ole tarpeen olla oma oppiaineensa. Sivukylissä yhdysluokissa opettaneet opettajat kokivat, että yrittäjyyskasvatuksen merkitys on kasvanut suuremmaksi viime vuosina. Yrittäjyyskasvatuksen kaksijakoinen luonne sekä konkreettisenä käytäntönä, että abstraktimpana pedagogisena käsitteenä aiheutti hajaannusta erityisesti resurssikysymyksissä. Yrittäjyyskasvatuksen määrittelystä oli helpompi puhua esimerkkien kautta. Joukosta poikkeavana määrittelynä nousi esiin Iiriksen näkemys yrittäjyyskasvatuksesta opettajan elämäntapana, joka näkyy kaikessa tekemisessä ja pedagogisissa valinnoissa.

Tehokkaista keinoista yrittäjyyden opettamiseksi tarvitaan Griffithsin et al. (2012) mukaan kuitenkin lisää tutkimusta, koska ei ole olemassa selkeitä todisteita siitä, mikä opetusmalli toimii ja mikä ei. Uudet innovaatiot vaativat yhä enemmän korkean tason osaamista pohjalle (Griffiths et al. 2012). Murniaks et al. (2011) tarjoavat sosiaalipsykologista näkökulmaa sosiaalistumisen vaikutuksen selittämiseksi. Yrittäjäidentiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, jolloin yksilö sisäistää ne asiat, joita liitetään yrittäjyyteen ja yrittäjyydestä muodostuu osa minäkäsitystä.

When an individual reflects on what it means to be an “entrepreneur”, s/he references the meanings and behaviors associated with his or her entrepreneurial identity. Even though there may be some variance across societal members as to which exact behaviors are associated with any role, the important point is that whatever meanings characterize the role of entrepreneur are no longer held external to the individual, but have now become part of the focal individual’s self-concept as an entrepreneurial identity. (Murniaks et al. 2011.)

Yrittäjäidentiteetti säätelee Murniaksin et al. (2011) mukaan käyttäytymistä yhdessä intohimon (passion) kanssa. Sosiaalisen ympäristön kanssa muodostunut yrittäjäidentiteetti on siten yhteydessä henkilön motivaatioon toimia yrittäjämäisesti ja käsitykseen henkilön omista kyvyistä. Murniaks et al. (2011.)

Kyrön & Gustafsson-Pesosen (2012) mukaan yrittäjyyttä tulisi opettaa kouluissa yrittäjämäisesti ja pohjaa tähän pedagogiseen osaamiseen luodaan opettajankoulutuksessa. Yrittäjämäisessä pedagogiikassa oppilas on keskiössä, hän etsii ratkaistavan ongelman ja tavan ratkaista ongelma. Opettaja on tarkkailijan roolissa ja auttaa tarvittaessa. Tämä pedagogiikka opettaa ajattelemaan yrittäjämäisesti ja auttaa työelämässä. (Kyrö & Gustafsson-Pesonen 2012.) Yrittäjämäisessä pedagogiikassa on viitteitä reformipedagogisiin suuntauksiin, joissa oppija itse on aktiivinen toimija ja oppii käytännön kautta. (Kyrö & Gustafsson-Pesonen 2012.)

Lindströmin (2013) tutkimuksen mukaan yrittäjyyskasvatus on lähellä kansalaiskasvatusta, jossa yksilön yhteiskuntaan sopeutumisessa tarvittavia taitoja voidaan vahvistaa hyvin varhaisessa vaiheessa. Esikoulun tehtävä on tarjota lapselle pedagogisia tehtäviä, nautittavassa, turvallisessa ja monipuolisessa oppimisympäristössä. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus oppia luovasti leikin avulla, uutta tutkien, yksin ja yhdessä muiden kanssa. Tämän pedagogisen ympäristön luominen on henkilöstön tehtävä. Lindströmin mukaan opettajat tarjoavat esikoulussa paljon mahdollisuuksia lapsille ja lapset ovat yhdessä luomassa oppimistapahtumia. Esikouluikäisillä lapsilla on halu oppia uutta. Esikouluikäiset lapset voivat kehittää lukuisia yrittäjyyttä tukevia taitoja. Esikoulussa voidaan kehittää mielikuvitusta, uteliaisuutta uusiin asioihin, tietoisuutta omista kyvyistä ja laajentaa lasten käsitystä nähdä uusia mahdollisuuksia ympäristössä. Tässä opetusympäristössä lapsen itsetuntemus lisääntyy, kuten myös itseluottamus ja itsenäisyys kasvaa. Pedagogisessa mielessä lapsi nähdään aktiivisena oppijana, joka pystyy olemaan osa oppimisprosessia ja kehittämään yrittäjämäisiä taitoja. Yrittäjyyskasvatuksella voidaan siten edesauttaa lapsen henkilökohtaista kehitystä esikoulussa. (Lindström 2013.)

Luokanopettajista Kari puhui vahvasti kansalaiseksi kasvattamisesta ja ”yhteiskuntakelpoisesta aineksesta”, jota koulun lopettavat oppilaat ideaalitalanteessa

olisivat. Kari totesi tukea tarvittavan myös oppilaan kotoa, josta lähtökohdat kasvatukseen saadaan.

Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä yhteiskuntaa palvelevana resurssina, joka tuottaa yhteiskuntakelpoista ainesta työelämän palvelukseen. Tällöin yrittäjyyskasvatus on olemassa yhteisöä varten. Toisenlainen näkemys on, että yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä olevan lasta varten. Yrittäjyyskasvatus ja kasvattaja siten tukee lapsen sisäistä motivaatiota uuden oppimiseen, lapsen omien vahvuuksien kautta. Lapsesta tulee sisältä lähtien yhteiskuntakelpoinen.

Yrittäjyyskasvatuksen merkitys näyttäisi haastateltavien näkemysten mukaan olevan kytköksissä työuran pituuteen ja koulutukseen, kun haastateltavat arvioivat yrittäjyyskasvatuksen merkitystä koulujärjestelmässä. Pidempään työelämässä mukana olleet opettajat pitivät yrittäjyyskasvatusta merkityksellisempänä lapsen tulevaisuutta ajatellen. Yrittäjyyskasvatus voidaan siten nähdä suurena kasvatustehtävänä, jolla on hyvin suuri merkitys koko opetustyön pohjana. Pedagogiset valinnat siten ohjautuvat yrittäjyyskasvatuksen periaatteiden mukaisesti. Toisaalta, yrittäjyyskasvatus tulkitaan myös ohessa kulkeutuvana aineksena kaiken muun opetettavan ohessa. Tässä tapauksessa yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen on alisteinen resurssien saatavuudelle. Toisessa ääripäässä resurssien ei katsottu liittyvän yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen millään tavalla.

Yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttamisen kannalta oli huomattavissa selkeitä eroja. Toisessa ääripäässä yrittäjyyskasvatus katsottiin olevan mahdotonta toteuttaa resurssipulan vuoksi laisinkaan, kun toisessa päässä yrittäjyyskasvatus oli kaiken pohjana koulutyölle ja elämälle yleensä. Yrittäjyyskasvatuksen katsottiin olevan käytännön harjoituksia elämää varten, leikkejä, pelejä, kahvilan pitämistä, tarjoilua ja laskelmien tekemistä. Näissä harjoituksissa opeteltiin taitoja työelämän vaatimuksia varten. Toisessa ääripäässä yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen lähtee oppilaan suunnasta. Oppilas on kiinnostunut maailman asioista ja lähtee tutkimaan uusia asioita. Kysymys on sisäisestä yrittäjyydestä ja yksilönäkökulmasta, jolloin opettajan rooli on olla kiinnostuksen herättäjänä ja valmentajana. Menetelmät ovat siten ongelmaperusteisen oppimisen suuntaisia, siinä määrin, kuin ne pienillä lapsilla voivat olla. Oppimistapahtuma voi olla yhteinen sosiaalinen tapahtuma. Oppilaat oppivat

pitkäkestoisissa projekteissa yhdessä toisten lasten kanssa, jakavat tietoa ja harjoittelevat sosiaalisia taitoja.

Opettajien käsitysten mukaan yrittäjyyskasvatuksessa on tärkeää lapsen sisäisen yrittäjyyden tukeminen. Samansuuntaisia tuloksia on esittänyt Backstrom-Widjeskog (2008, 311-332). Backström-Widjeskogin tutkimuksessa nousi esiin myös sosiaalinen yrittäjyys osana yrittäjyyskasvatusta (Backström-Widjeskog 2008, 311-332). Opettajat olivat samaa mieltä siitä, että lapset tarvitsevat elämää varten tarvittavia taitoja. He oppivat niitä koulun lisäksi myös vertaisiltaan ja kotoa. Opettajat toivoivat yhteisten pelisääntöjen oppimista, rehellisyyttä ja vastuuta myös toisista. Lapsilta toivottiin työn arvostusta ja lasten toivottiin kasvavan yhteiskuntakelpoisiksi. Eräs opettaja totesi, että koulussa opetellaan kansalaiseksi. Sosiaalisten taitojen opettelu ja hallinta osoittautui tärkeäksi kaikkien opettajien mukaan. Myös lapsen omatoimisuus ja itseohjautuvuuden harjoittelu koettiin tärkeäksi.

Tutkimuksen perusteella voidaan tulkita opettajien näkemyksen yrittäjyyskasvatuksesta tuottavan sosiaaliseen yrittäjyyteen kykeneviä lapsia. Työn ja oikeudenmukaisuuden arvostus ja sisäisen yrittäjyyden merkitys lapsen tulevaisuudelle nousivat aineistosta esiin. Opettajien käsityksistä saa viitteitä lasten kasvattamiseen sosiaalisen yrittäjyyden (ks. Howorth, Smith & Parkinson 2012) suuntaan, koska opettajien käsityksiä yhdistää suurempi ideaali hyvästä elämästä, aktiivisesta otteesta elämässä, hyvistä taidoista, rehellisyydestä ja työn arvostuksesta. Opettajien käsityksiä yhdistää myös näkemys lapsen keskeisestä roolista oppijana, joka oppii sosiaalisessa yhteistoiminnassa muiden kanssa. Eli pedagogisesti yrittäjyyskasvatus ymmärretään haastateltavien mukaan Remestä (2003, 152) mukaillen toiminnalliseksi toiminnaksi, jossa lapsi on aktiivinen toimija oppimisprosessissa.

Pachen (2012) mukaan menestyvän sosiaalisen yrittäjän on hallittava kolme toimintaympäristöä ja avain menestymiseen on sosiaalisten taitojen hankkiminen. Nämä taidot mahdollistavat eri ryhmien kanssa toimimisen. Opetuksen tulee olla sellaista, joka edesauttaa näiden taitojen syntymistä. Yrittäjyysopetuksen sijaan puhutaan sosiaalisen yrittäjyyden opetuksesta. (Pache 2012.) Opettajat haluavat kasvattaa aktiivisia lapsia, jotka ovat eettiseltä pohjaltaan ja sosiaalisilta taidoiltaan yhteiskuntaan

sopivia kansalaisia. Kuvaus sopii yhteisön näkökulmasta sosiaalisen yrittäjän malliin ja yksilönäkökulmasta sisäisen yrittäjän malliin.

Opettajilla on suuri merkitys yhteiskunnan talouden kannalta. Koululaitoksessa opetellaan yhteiskunnassa tarvittavia taitoja, esimerkiksi opetellaan lukemaan, laskemaan ja piirtämään. Oppilaat ovat yhteiskunnan tulevaisuuden työntekijöitä ja se, miten he oppivat tarvittavia taitoja ja tapoja tehdä asioita, vaikuttavat heidän suoriutumiseen myöhemmissä elämänvaiheissa. Kasvatustiede ja yritystalous yhdistyvät yrittäjyyskasvatuksessa ja viimeaikaisen tutkimuksen perusteella (Ks. Backström-Widjeskog 2008, 311-332; Howorth et al. 2012; Weber 2012) sosiaalisen yrittäjyyden opetus on leviämässä läpi opetusjärjestelmien kaikilla opetuksen tasoilla ja on nousussa akateemisessa tutkimuksessa.

Tutkimukseni perusteella voi todeta, että opettajat suhtautuvat yrittäjyyskasvatukseen pääosin positiivisesti ja käsitys yrittäjyyskasvatuksesta, sen pedagogiikasta ja menetelmistä muotoutuu kokemuksen myötä. Tutkimus osoittaa myös sen, että yrittäjyyskasvatuksen määrittely on kirjavaa ja siten käsityksen pohjalta tapahtuvassa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa on eroja. Remes (2003) ehdottaa yrittäjyyskasvatuksen käsitteen selkiyttämiseksi koulutusta. Opettajat kaipasivat tukea opetuksen taloudellisiin resursseihin. Yrittäjyyskasvatukseen liittyen kaivattiin myös tukea, esimerkiksi vertaistapaamisten muodossa.

Tutkimus osoittaa myös sen, että yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen tai toteuttamatta jättäminen on opettajasta kiinni ja käytännössä on opettajan määriteltävissä, mitä yrittäjyyskasvatus koulussa tarkoittaa. Kuten Seikkula-Leinon (2007) selvityksestä kävi ilmi, opettajat suhteutuvat lähtökohtaisesti positiivisesti ajatukseen yrittäjyyskasvatuksesta. Näin on myös tässä tutkimuksessa, yrittäjyyskasvatus nähdään positiivisena ideana. Opettajat kantoivat huolta siitä, miten oppilaat tulevaisuudessa pärjäävät nyky-yhteiskunnassa. Eriarvoinen yhteiskunta ja talouden vaikeat ajat tuovat haasteita kansalaisille jatkossakin. Onko jatkuva talouden kasvun hankkiminen perustelua? Vai pitäisikö pikemminkin talouskasvun sijaan fokus olla ihmisen hyvinvoinnissa? Näitä kysymyksiä voidaan pohtia koulutien varrella yrittäjyyden,

sosiaalisen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen merkityksiä pohtiessa ja pedagogisia valintoja tehtäessä. Walker (2012) kysyy opetuksen tarkoituksesta.

Are we asking the right question when we privilege economic growth? Should we be asking what it means to be human, what it means to live a fully human dignified life, what education contributes to this, and how we assess its contribution? (Walker 2012.)

Sosiaalisen yrittäjyyden avulla osa yhteiskunnallisista ongelmista on mahdollista ratkaista (Ks. Kickul et al. 2012), kun lapsista kasvatetaan itsenäisiä ja sosiaalisesti vastuullisia. Tätä kasvatusta tutkimuksessa haastatellut luokanopettajat pyrkivät toteuttamaan. Backstrom-Widjeskogin (2008) tutkimuksen mukaan se, miten opettajat ymmärtävät yrittäjyyskasvatuksen ilmiön vaikuttaa siihen, miten opettajat arvostavat ja arvottavat sitä. Tässä tutkimuksessa on samansuuntaisia tuloksia. Mitä selvempi omasta mielestään yrittäjyyskasvatuksen merkitys opettajalle oli, sitä suurempi painoarvo yrittäjyyskasvatuksella oli opetuksessa. Opettajat kokivat yrittäjyyskasvatuksen sitä tärkeämmäksi lapsille, mitä kauemmin he olivat toimineet opetusallalla. Käsitys yrittäjyyskasvatuksen tärkeydestä on vahvistunut opettajien työkokemuksen ja koulutuksen myötä. Nuoremmat opettajat Emilia, Pirkko ja Kerttu eivät painottaneet yrittäjyyskasvatuksen tärkeyttä samalla tavalla, kuten vanhemmat opettajat Kari, Iris ja Tarja.

Jatkotutkimuksen aiheeksi tämän tutkimuksen perusteella ehdotan sosiaalisen yrittäjyyden käsitettä koulukontekstissa ja reformipedagogiikan mahdollisuuksia yrittäjyyskasvatuksessa. Erilaisissa toiminnallisissa peleissä on paljon oppimisen mahdollisuuksia aktiivisille lapsille. Pelit ja toiminnallisuus voivat olla myös mahdollisuus niille oppilaille, jotka eivät viihdy koulussa. Remeksen (2003) mukaan oppilaat eivät ole yrittäjyyskasvatuksen kohde, vaan osallistuvat siihen itse aktiivisesti. Yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikka on siten toiminnallista (Remes 2003, 150-153). Iiriksen koulu oli didaktisesti jäsenetty (Remes 160-161) yrittäjyyden oppien mukaisesti, jossa oppiminen tapahtui yrittäjyydelle luonteenomaisten oppimisen järjestelyjen parissa. Yrittäjämäinen toiminta oli koulun arkipäivää.

Koska vanhemmat ja nuoremmat opettajat tuntuivat suhtautuvan yrittäjyyskasvatukseen eri tavalla, olisi hedelmällistä tutkia myös mentoroinnin mahdollisuuksia työyhteisössä

yrittäjyyskasvatukseen liittyen. Huomionarvoista olisi perehtyä myös yhdysluokkaopetuksen vaikutukseen yrittäjyyskasvatuksen ilmiön ymmärtämiseen, koska yhdysluokassa opettaneet opettajat antoivat suuremman painoarvon yrittäjyyskasvatukselle opetustyössä, kuin yhtä luokkaa opettavat opettajat. Yrittäjyyskasvatuksen ymmärryksen muodostumisen prosessi olisi hyvä avata, koska yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen näyttäisi olevan opettajasta kiinni ja sen sisältö määrittelykysymys. Tulokset ovat siten kirjavia, kuten akateemisessa tutkimuksessakin on todettu.

Lähteet

Albornoz, C. 2008. Toward A Set Of Trainable Content On Entrepreneurship Education: A Review of Entrepreneurship Research From An Educational Perspective. *Journal of Technology Management & Innovation*. Volume 3, Special Issue 1. 86-98.

Backström-Widjeskog, B. 2008. Du kan om du vill – Lärares tankar om fostran till företagsamhet. Väitöskirja. Turku: Åbo Akademi.

Bager, T. 2011. The camp model for entrepreneurship teaching. *International Entrepreneurship Management Journal*. Vol 7. 279-296.

Baron, R. 2000. Psychological Perspectives on Entrepreneurship: Cognitive and Social Factors in Entrepreneurs' Success. *Current Directions in Psychological Science*. Vol. 9: 15. 15-18.

Carr, P. 2003. Revisiting the Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism: Understanding the Relationship between Ethics and Enterprise. *Journal of Business Ethics* 47. 7-16.

Chang, J. & Rieple, A. 2013. Assessing students' entrepreneurial skills development in live projects. *Journal of Small Business and Enterprise Development* Vol. 20 No. 1. 225-241.

Chell, E. 2013. Review of skill and the entrepreneurial process. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* Vol. 19 No. 1. 6-31.

Driver, M. 2012. An Interview With Michael Porter: Social Entrepreneurship and the Transformation of Capitalism. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. II, No. 3. 421-431.

Eliasson, G. 2006. From Employment to Entrepreneurship: Shifting Perspectives in Europe and the US on Knowledge Creation and Labour Market Competition. *Journal of Industrial Relations*. 48. 633-656.

Ememe, O., Ezeh, S. & Ekemezie, C. 2013. The Role Of Head-Teacher In The Development Of Entrepreneurship Education In Primary Schools. *Academic Research International*. Vol. 4 No. 1 January.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 3. painos. Jyväskylä: Vastapaino.

Falck, O., Heblich, S. & Luedemann, E. 2012. Identity and entrepreneurship: do school peers shape entrepreneurial intentions? *Small Business Economics* 39. 39–59.

Fayolle, A., Gailly, B. & Lassas-Clerc, N. 2006. Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology. *Journal of European Industrial Training*. Vol. 30 No. 9. 701-720.

Figueiredo-Nery, M. & Figueiredo, P. 2008. Forming Entrepreneurial Mindsets? Preliminary Evidence Of Teaching Practices From Primary Schools In A Developing Area In South America. *Journal Of Technology Management & Innovation*. Volume 3, Special Issue 1. 1-17.

Garnett Jr., R. 2008. Hayek and liberal pedagogy. *Rev Austrian Econ* (2009) 22: 315–331.

Griffiths, M., Kickul, J., Bacq, S. & Terjesen, S. 2012. A Dialogue With William J. Baumol: Insights on Entrepreneurship Theory and Education. *Entrepreneurship Theory And Practice*. July 2012. 611-625.

Gustafsson-Pesonen, A. & Remes, L. 2012. Evaluation of entrepreneurial development coaching: changing the Teachers' thinking and action on entrepreneurship. *Annals of Innovation & Entrepreneurship* 2012, 3: 17211.

Harris, L. 2011. Phenomenographic perspectives on the structure of conceptions: The origins, purposes, strengths, and limitations of the what/how and referential/structural frameworks. *Educational Research Review* 6. 109–124.

Heikkilä, M. 2006. Minäkäsitys, itsetunto ja elämänhallinnan tunne sisäisen yrittäjyyden determinanteina. Väitöskirja. *Jyväskylä studies in business and economics* 46 Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. *Tutki ja kirjoita*. 5. painos. Tampere: Tammi.

Hong, Z., Hong, T., Cui, Z. & Luzhuang, W. 2012. Entrepreneurship Quality of College Students Related to Entrepreneurial Education: Empirical Study on Psychological and Behavioral Characteristics. *Energy Procedia* 17. 1907-1913.

Howorth, C., Smith, S. & Parkinson, C. 2012. Social Learning and Social Entrepreneurship Education. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. 11, No. 3. 371-389.

Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 37 (2), 162-173.

Johansson, A. 2009. Regional Development by Means of Broadened Entrepreneurship. *European Planning Studies* Vol. 17, No. 8, August 2009.

Jones, C., Matlay, H. & Maritz, A. 2012. Enterprise education: for all, or just some? *Education + Training*. Vol. 54 No. 8/9. 813-824.

Karabey, C. 2012. Understanding entrepreneurial cognition through thinking style, entrepreneurial alertness and risk preference: do entrepreneurs differ from others? *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 58. 861 – 870.

Karlsson, T. & Moberg, K. 2013. Improving perceived entrepreneurial abilities through education: Exploratory testing of an entrepreneurial self efficacy scale in a pre-post setting. *The International Journal of Management Education* 11, 1–11.

Kato, S. & Wiklund, J. 2011. Doing Good To Feel Good - A Theory Of Entrepreneurial Action Based In Hedonic Psychology. *Frontiers of Entrepreneurship Research: Vol. 31: Iss. 4, Article 1.*

Katz, J. 2003. The chronology and intellectual trajectory of American entrepreneurship education 1876 – 1999. *Journal of Business Venturing* 18 (2003) 283–300.

Kickul, J., Terjesen, S., Bacq, S. & Griffiths, M. 2012. Social Business Education: An Interview With Nobel Laureate Muhammad Yunus. *Academy of Management Learning & Education*, 2012. Vol. 11. No. 3. 453–462.

Koe, W-L., Sa'ari, J., Majid, I. & Ismail, K. 2012. Determinants of Entrepreneurial Intention Among Millennial Generation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 40. 197 – 208.

Komulainen, K., Korhonen, M. & Rätty, H. 2009. Risk-taking abilities for everyone? Finnish entrepreneurship education and the enterprising selves imagined by pupils. *Gender and Education* Vol. 21, No. 6, November 2009. 631–649.

Koski, L. 2008. Vocational curriculum – Morality for the working class? *Teoksessa: Knowing work. The social relations of working and knowing. Toim. Weil, M., Koski, L. & Mjelde, L. 12–23. Bern: Peter Lang.*

Kyrö, P. 2006. Entrepreneurship Education and Finnish Society. *Working Papers in Economics; 2006, Vol. 21, Issue 149-154. 63-80.*

Kyrö, P. & Ripatti, A. 2006. Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. *Teoksessa Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 10-31.*

Kwong, C., Thompson, P., Cheung, C. & Manzoor, H. 2012. The role of environment in fostering conducive entrepreneurial learning: Teaching the 'art' of entrepreneurship in boot camps. *Journal of General Management* Vol. 38 No. I Autumn 2012. 45-71.

Lange, E., Marram, E., Jawahar, A., Yong, W. & Bygrave, W. 2011. Does An Entrepreneurship Education Have Lasting Value? A Study Of Careers Of 4,000 Alumni. *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Vol. 31: Iss. 6. Article 2.

Leskinen, P. 1999. ”Yrittäjällä on koko elämä kiinni yrityksessä” - Opiskelijoiden yrittäjäyhtymäkäsitteet ja niiden muutokset yritysprojektin aikana. Väitöskirja. No 71 *Liiketaloustiede* 27. Vaasa: Universitas Wasaensis.

Lindström, L. 2013. What Do Children Learn at Swedish Preschools? *International Education Studies*; Vol. 6, No. 4. 236-250.

Maritz, M. & Brown, C. 2013 Illuminating the black box of entrepreneurship education programs. *Education + Training*. Vol. 55. No. 3. 234-252.

Martin, B., McNally, J. & Kay, M. 2013. Examining the formation of human capital in entrepreneurship: A meta-analysis of entrepreneurship education outcomes. *Journal of Business Venturing* 28. 211–224.

Mbebeb, F. 2009. Developing Productive Lifeskills In Children: Priming Entrepreneurial Mindsets Through Socialisation In Family Occupations. *International Journal of Early Childhood*, Vol. 41, No. 2. 23-34.

Mcmullan, W. & Long, W. 1987. Entrepreneurship education in the nineties. *Journal of Business Venturing*. Volume 2, Issue 3, Summer 1987. 261–275.

Meutia, T. 2012. The Development of Entrepreneurial Social Competence And Business Network to Improve Competitive Advantage And Business Performance of Small Medium Sized Enterprises: A Case Study of Batik Industry In Indonesia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 65. 46 – 51.

Murnieks, C., Mosakowski, E., & Cardon, M. 2011. Pathways Of Fire: An Empirical Look At Entrepreneurial Passion. *Frontiers of Entrepreneurship Research*: Vol. 31: Iss. 4, Article 2.

Nielsen, S. & Lassen, A. 2012. Identity in entrepreneurship effectuation theory: a supplementary framework. *International Entrepreneurship Management Journal*. Vol. 8. 373–389.

Oosterbeek, H., van Praag, M. & Ijsselstein, A. 2010. The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation. *European Economic Review* 54. 442–454.

O'Connor, A. 2013. A conceptual framework for entrepreneurship education policy: Meeting government and economic purposes. *Journal of Business Venturing*. Vol. 28, Issue 4. 546-563.

Pache, A-C. & Chowdhury, I. 2012. Social Entrepreneurs as Institutionally Embedded Entrepreneurs: Toward a New Model of Social Entrepreneurship Education. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. 11, No. 3. 494-510.

Packham, G., Jones, P., Miller, C., Pickernell, D. & Thomas, B. 2010. Attitudes towards entrepreneurship education: a comparative analysis. *Education + Training*. Vol. 52 No. 8/9. 568-586.

Pillay, S. & James, R. 2013. Gaming across cultures: experimenting with alternate pedagogies. *Education + Training*. Vol. 55 No. 1. 7-22.

Pittaway, L. & Cope, J. 2007b. Entrepreneurship Education: A Systematic Review of the Evidence. *International Small Business Journal*. Vol. 25(5). 479-510.

Pittaway, L. & Cope, J. 2007a. Simulating Entrepreneurial Learning: Integrating Experiential and Collaborative Approaches to Learning. *Management Learning*. Vol. 38. 211-233.

Pittaway, L. & Edwards, C. 2012. Assessment: examining practice in entrepreneurship education. *Education + Training*. Vol. 54 No. 8/9. 778-800.

Plaskoff, J. 2012. Building the Heart and the Mind: An Interview With Leading Social Entrepreneur Sarah Harris. *Academy of Management learning & Education*. Vol. 11, No. 3. 432-441.

Rasmussen, E. & Sorheim, R. 2006. Action-based entrepreneurship education. *Technovation*. Vol. 26. 185–194.

Remes, L. 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research; 213. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ristimäki, K. 2000. Yrittäjyyskasvatus yrittäjyyttä edistämässä, Yrittäjyys-Lappi 2000-projektin ulkopuolinen arviointi. *Lapin lääninhall. Julk. Sar.*; 1999, 9. Rovaniemi: Lapin lääninhallitus.

Ruskovaara, E. & Pihkala, T. 2013. Teachers implementing entrepreneurship education: classroom practices. *Education + Training*. Vol. 55, No. 2. 204-216.

Seikkula-Leino, J. 2007. Opetussuunnitelmaudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. *Opetusministeriön julkaisuja 2007*: 28.

Smith, I. & Woodworth, W. 2012. Developing Social Entrepreneurs and Social Innovators: A Social Identity and Self-Efficacy Approach *Academy of Management learning & Education*. Vol. No. 3. 390-40.

Smith, W., Besharov, M., Wessels, A. & Chertok, M. 2012. A Paradoxical Leadership Model for Social Entrepreneurs: Challenges, Leadership Skills, and Pedagogical Tools for Managing Social and Commercial Demands. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. II, No. 3. 463-478.

Solesvik, M. 2013. Entrepreneurial Motivations and Intentions: Investigating the Role of Education Major. Research paper. Center for Technology, Innovation and Culture University/Institution: University of Oslo.

Ulvenblad, P., Berggren, E. & Winborg, J. 2013. The role of entrepreneurship education and start-up experience for handling communication and liability of newness. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*. Vol. 19, No. 2. 187-209.

Walker, M. 2012. A capital or capabilities education narrative in a world of staggering inequalities? *International Journal of Educational Development*. Vol. 32. 384–393.

Weber, J. 2012. Social Innovation and Social Enterprise in the Classroom: Frances Westley on Bringing Clarity and Rigor to Program Design. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. 11, No. 3. 409-418.

von Graevenitz, G., Harhoff, D. & Weber, R. 2010. The effects of entrepreneurship education. *Journal of Economic Behavior & Organization*. Vol. 76. 90–112.

Worsham, E. 2012. Reflections and Insights on Teaching Social Entrepreneurship: An Interview With Greg Dees. *Academy of Management Learning & Education*. Vol. 11, No. 3. 442-452.

Liitteet

Liite 1

Kategoriat

Alakategoria Pedagoginen ymmärrys	Yläkategoria Pedagoginen ymmärrys
Tietoisuuden kasvattamista tulevaisuuden mahdollisuuksista työelämässä Yrittäjyyskasvatuksella vastataan työelämän tilaukseen Opetellaan ja opetetaan työelämän taitoja ja vaatimuksia Yrittäjyys on konkreettinen vaihtoehto tulevaisuudessa	Oppilasta valmistetaan työelämän palvelukseen YHTEISÖ
Luodaan lapsille oppimisen ja uskaltamisen ilmapiiri Erilaiset oppijat saavat mahdollisuuden yrittäjyyskasvatuksessa	Opetus on ilmapiirin ja mahdollisuuksien tarjoamista YKSILÖ
Yrittäjyyskasvatus on sisäisen palon syöttämistä Yrittäjyyskasvatus on oppilaan tukemista matkalla kohti itsenäistä ja rohkeaa toimeliaisuutta Tuetaan vahvaa minäkasvua, ihmisen kehitys ja kasvu on pitempi ja laajempi prosessi Yrittäjyyskasvatuksessa autetaan oppilasta ymmärtämään oma potentiaali ja hyödyntämään sitä	Opetus tarkoittaa oppilaan sisäisen kyvykkyyden vahvistamista ja kasvun tukemista YKSILÖ
Yrittäjyyskasvatus on tärkeä osa laajempaa kasvatustilfilosofiaa Yrittäjyyskasvatus on osa laajempaa oppimisen kokonaisuutta	Yrittäjyyskasvatus on tärkeä osa laajempaa kasvatustilfilosofiaa FILOSOFIA
Yrittäjyyskasvatus kulkee muun ohessa läpäisyperiaatteella	Yrittäjyyskasvatus ei ole erityisen merkittävä suhteessa muihin opetettaviin asioihin RESURSSIT
Yrittäjyyskasvatuksen onnistuminen vaatii opettajalta kasvatuksellista otetta, näkemystä ja kiinnostusta aiheeseen	Yrittäjyyskasvatuksen onnistuminen edellyttää opettajan perehtyneisyyttä aiheeseen ja henkilökohtaista mielenkiintoa RESURSSIT
Yrittäjyyskasvatus on ajattelutapa, johon kasvatetaan	Yrittäjyyskasvatus on ajattelutapa, johon kasvatetaan FILOSOFIA

Alakategoria Menetelmällinen toteuttaminen	Yläkategoria Menetelmällinen toteuttaminen
Yrittäjyyskasvatus on työkalu eri aiheiden lähestymiseen Teemavetoista opetusta ja kokonaisuuden hallintaa Opetus on kokonaisvaltaista, jossa yrittäjyyskasvatus on menetelmä Yrittäjyyskasvatus soveltuu kaikenikäisille ja voidaan soveltaa tilanteen mukaan Yrittäjyyskasvatus on itseohjautuvaa ryhmä- ja projektityötä, jossa on päämäärä Annetaan mahdollisuus iloiseen oppimiseen ja vastuuta Yrittäjyyskasvatus on sosiaalinen tapahtuma, keskustellaan, kommunikoidaan, pyydetään apua Tarjotaan luovia tilanteita lapsille, monipuolisessa oppimisympäristössä Yrittäjyyskasvatus on toisten tukemista projektitöissä Yrittäjyyskasvatus on konkreettista toimintaa, työtä Yrittäjyyskasvatuksessa opetellaan tehokkaaksi työntekijäksi, opetetaan yhteiskunnan sääntöjä lapsille Koulussa on jaetut tavoitteet ja arvopohja, opettaja pitää linjan Opettaja johtaa, pienet tarvitsevat opettajajohtoisuutta Luokassani työskennellään kontrolloidusti Vastavalmistuneet opettajat työskentelevät toiminnallisemmin Opettajajohtoisuus ei kehitä omaa ajattelua juurikaan Oppilas on aktiivinen oppija Oppilas on innostunut ja motivoitunut Oppilas on maailman havainnoija Opetussuunnitelma on laaja, pitää soveltaa Yrittäjyyskasvatus kaatuu resurssipulaan, niitä ei ole riittävästi Yrittäjyyskasvatus on opettajasta kiinni, ei vaadi lisäresursseja Opetussuunnitelma on vieras yrittäjyyskasvatuksen osalta, en toteuta sitä juurikaan Opetus vaatii priorisointia ja kuljetaan keskitietä. Kouluun tulee jatkuvasti uusia linjauksia ja toteutus jää opettajan kontolle	Yrittäjyyskasvatus on teemavetoisen opetuksen työkalu MENETELMÄ, OPETTAJAN TYÖKALU Yrittäjyyskasvatuksessa opitaan yhdessä luovassa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä SOSIAALINEN TAPAHTUMA, MONISÄIKEINEN oppilaslähtöinen OPPIMINEN. (Oppilaalla mahdollisuus toimia luovassa ympäristössä = tukee itseohjautuvuutta) Opettelemme käytännön töitä ja työelämän realiteetteja KONKREETTISTA TYÖTÄ Opettaja kontrolloi luokan kehitystä OPETTAJA JOHTAA Uudet opettajat käyttävät toiminnallisempaa opetusta OPPILAASTA LÄHTÖISIN Innostunut oppilas on kaiken a ja o OPPILAASTA LÄHTÖISIN Yrittäjyyskasvatus kaatuu resurssipulaan RESURSSIT Yrittäjyyskasvatus ei vaadi lisäresursseja RESURSSIT Opetus on keskittien kulkemista, opettaja valikoi tärkeimmät asiat opetussuunnitelmasta RESURSSIT

LIITE 2

Haastattelukysymykset

Yrittäjyyskasvatus

1. Mitä yrittäjyyskasvatus mielestäsi tarkoittaa? (TEEMA I Pedagoginen ymmärrys)

- Mikä on mielestäsi yrittäjyyskasvatuksen päämäärä?
- Miten käsityksesi yrittäjyyskasvatuksesta on ajan myötä muuttunut?
- Miten koet opetussuunnitelmien sisällön yrittäjyyskasvatuksen osalta?
- Miksi mielestäsi yrittäjyyskasvatus on opetussuunnitelmissa? Mikä on sen tarkoitus?
- Miten yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuutta voidaan mielestäsi perustella?
- Pitäisikö yrittäjyyskasvatuksen olla oma oppiaineensa? Perustelee?

2. Miten toteutat yrittäjyyskasvatusta tällä hetkellä? (TEEMA II Menetelmällinen toteuttaminen)

- Mitä taitoja ja valmiuksia koululaiset tarvitsevat työelämässä?
- Miten yrittäjyyskasvatuksella voidaan edistää näiden taitojen kehittymistä?
- Miten koet teidän koulunne näitä taitoja edistävän?
- Miten luokassasi työskennellään?
- Edistääkö edellä kuvaamasi työskentely luokallasi yritteliäisyyteen? (Anna esimerkki?)
- Miten yrittäjyyskasvatuksessa voidaan huomioida erilaiset oppijat?
- Miten yrittäjyyskasvatus toteutuu sinun mielestäsi parhaimmillaan?
- Millaisia resursseja yrittäjyyskasvatus mielestäsi vaatii?
- Minkä oppiaineiden yhteydessä yrittäjyyskasvatusta voidaan toteuttaa?